

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliseringsprojekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt Danskernes Historie Online - Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

H. C. Boring Lissberg.

Ahr. Augustinus.

CHR. AUGUSTINUS

CHR. AUGUSTINUS

11. MAJ 1750 — 11. MAJ 1900

ET MINDESKRIFT

AF

H. C. BERING LIISBERG

KØBENHAVN

GRÆBES BOGTRYKKERI

1900

BIDRAG TIL TOBAKKENS HISTORIE I DANMARK.

I.

Indtil 1750.

Dette lille Skrift fremkommer i Anledning af Tobaksspinderlavets Stiftelse den 11te Maj 1750. Det fremtræder paa Foranledning af Firmaet Chr. Augustinus, den eneste Tobaksfabrik i Danmark, der drives af samme Familie, som oprindeligt stiftede den. Oldefaderen og Tipoldefaderen til Firmaets nuværende Indehavere traadte hin Dag ind i Lavet, og Forretningen er siden da gaaet i Arv i uafbrudt Linie fra Fader til Søn.

Naar Tobakken først er kommen til Norden, vides ikke. Men man kan med Sikkerhed vente at træffe den første Gang i Sø-Købstæderne Helsingør eller Bergen.

Thi Tobakken fulgte i sin Begyndelse altid med Søfolk. Fra Guanahani, hvor Columbus og hans Sømænd lærte den at kende, til de spanske Havne, derfra til hollandske og nordiske. Og af disse var Helsingør og

Bergen dem, der havde den største Forbindelse med Spanien og Holland.

Maaske vil Helsingørs Toldruller en Gang vise en tidligere Forekomst af den mærkelige Urt, men faktisk forekommer den i Bergen 1612. Og meget betegnende, paa en saadan Maade, at den tydelig var ukendt. Under 1. Maj 1612 er det optegnet i Bergens Sagefalds Protokol „at Jokum Spillemand aftingede 4 Rdlr. med Cristopher Huller for et Parlament, han anrettede mod Anthionius Tobakspiben“.

At anrette Parlament er, hvad man for nogle Aar siden kaldte: at lave Ballade, nu: at holde Fest. Det vil sige at Jokum Spillemand ved Majgildet ikke har passet sin Fedel, men væltet sig ind paa en Mand ved Navn Anthionius, som paa Grund af at han røg Tobak, hvad sandsynligvis ingen Mennesker havde set før, havde faaet Øgenavnet Tobakspiben. Og Jokum Spillemand har været saa nærgaende, at han ikke har kunnet slippe med mindre end 4 Rdlr. i Bøde.

Men hvis Anthionius havde været til Søs i 1619 og ikke havde vænnet sig fra Piben, saa var han ikke sluppen saa billig. Thi i Christian IV's Skibsartikler af d. A. hedder det:

„Skal Ingen fordriste sig til nogen Brændevin, Aquavita eller Tobak inden Skibs Borde, synderlig til Forprang eller Overflødighed at føre. Hvo, som med saadant bliver befunden, denne skal vores Skibshøvedsmand det fratage lade, over Borde kaste og der foruden straffe lade under Kølen“.

Dette gjaldt dog kun den lille Verden, der rummes inden for et Skibs Planker. Men i 1632 ved Kgl.

Forordning af 29. Juli forbyder Christian IV, der havde erfaret „den store Skade, som Tobaksdrikken Under-saatterne udi vort Land Norge tilføjer“ Tobakkens Indførsel i dette Land under samme Tobaks Fortabelse og anden Straf. At drikke Tobak er et Udtryk, der ikke længer har Borgerret i Sproget; det betyder at røge Tobak, men det er sikkert opstaaet ved, at man naturlig har sat en Nydelse som Tobak, der gik igennem Munden, i Klasse med Drikkevarer.

Christian IV var maaske i sin Strenghed mod Tobakkens Yndere paavirket af sin Svoger, Kong Jacob af England, der nærede ligefrem Had til den „nicotianske Urt“, som gentagne Gange under Form af Snustobak blev forbudt af Paverne. Kong Jacob skrev højstegenhændigt anonymt imod Tobak og belastede den med en Afgift af 6 sh. 8 d. pr. Pd.

Hvad der imidlertid har bevirket Christian IV's Omslag er ikke godt at vide. Men 1640 skriver han mildt og faderligt og med sit lune Blink i Øjet:

„Der vil tænkes i Tide paa Tobak til det norske Folk paa Flaaden, som næppeligen længe skal kunne uden det Tøj blive sunde. De tage det gerne an (i Stedet) for Frokosten“.

1643 ophæves atter Forbudet mod Tobaksindførsel i Norge, men der lægges en saa betydelig Told derpaa baade her og i Danmark, at man skulde tro, den virkede lige saa stærkt som et Forbud. Ifølge Regnskaerne i Rigsarkivet — Toldrullen 26. April 1643 — betaltes der udi Danmark og Norge i Told for 1 Pd. Tobak 24 Sk. og i Norge 30. Januar 1648 36 Sk.

Her sker imidlertid et fuldstændigt Omslag, som

mærkeligt nok falder sammen med Christian IV's Død. Hans personlige Uvilje imod Tobakken kan dog næppe antages at have haft Betydning i denne rent fiskale Sag. Men i 1650 falder i Norge Tolden pr. Pd. Tobak — Toldrullen 19. August 1650 — fra 36 Sk. til 6 Sk.! I 1655 kostede i Danmark 1 Pd. fin Tobak 12 Sk. i Told; 1 Pd. gemen Tobak 6 Sk. og i 1662 i Norge 1 Pd. fin Tobak 4 Sk. og 1 Pd. gemen Tobak 2 Sk.

Denne hurtige og stærke Dalen af Toldsatserne tør vel nok opfattes som et Udtryk for Tobaksforbrugets overordentlige Stigen. Det nyttede ikke at spærre med Forbud og høje Toldmure. Folk vidste alligevel at skaffe sig det, og man drak Tobak med Lidenskab.

Forskellige Forhold virkede sammen til Tobakkens Udbredelse. For det første havde den fra spanske og franske Læger — længe før den blev bekendt i Norden — Ord for at besidde mærkelige medicinske Kræfter. Derfor var det ikke Ironi, naar Christian IV skrev, at Søfolkene uden det Tøj næppeligen længe skal blive sunde, thi her var han i fuld Overensstemmelse med Lægevidenskabens første Kapaciteter, hjemme som i Udlandet. Ole Worm svarer f. Eks. den lærde Islænder Arngrim Jonsen, der har ønsket at faa Besked om Tobakken „hvis Virkninger som Lægemedel i forskellige Retninger han havde hørt mange Søfolk lovprise“, at efter hans Opfattelse var Tobaksplanten gavnlig for mange Konstitutioner. Naar man ryger den, som Søfolkene plejer, af en Pibe, er den fortrinlig mod Snue og alskens Forkølelse. Et Stykke, af Størrelse som en Muskatnød, pulveriseret og blandet i Vin, var godt til at fremkalde Opkastning. Om den ellers i raa Form

med Tryghed kunde anvendes til indvendig Brug, vidste han ikke.

Snart kom Tobakken i Ry for vidunderlige Egenskaber, først og fremmest for at beskytte mod Pest-smitte. Men medens Lægerne greb til den og bidrog til dens Udbredelse ved at lovprise den som Lægemiddel, vandt den nærmest Indpås hos den store Mængde ved sin pirrende og berusende Evne. Man yndede i hin Tid i høj Grad alt, hvad der pirrede Smagen, og brugte Krydderier i langt højere Grad end nu. Og Folk greb med begærlig Nyfigenhed efter denne mærkelige Plante, der kom ude fra de vidunderlige Lande under Solen ligesom Sukker og Kanel og de mange andre Herligheder.

Det varede ikke længe, inden Moralisterne fik noget at jamre over. Dette nye „Tøj“, som de ikke var uvil-lige til at tilskrive Djævelen selv, var jo kun et nyt Berusningsmiddel. Det slaas ganske i Hartkorn med Brændevin og stærkt Øl, og Tobaksdrikkerne bliver sat i Klasse med rigtige Drankere.

Tobakken fik saaledes snart sine Modstandere og det arge Modstandere. Jakob d. 1. af Skotland var en af de skrappeste, men Simon Paulli fra Rostock, der levede her i København som en anset Læge, var heller ikke blid mod „den stinkende og fordærvelige Urt, som kaldes Tobak“. Han udgav et særligt Stridsskrift imod den 1635, han førte Krig imod den i sin „Danske Urte-bog“ 1648 og udgav endelig i 1665 et nyt Værk „Om Misbrug af Tobak og om Te“.

Det er ejendommeligt at se, hvorledes en kund-skabsrig og dygtig Læge i hin Tid forestillede sig To-

bakkens Virkninger paa den menneskelige Organisme. Han mener — ligesom andre lærde Læger — at det gaar med Tobaksdrikkerens Hoved' ganske som med Pibehovedet: det blev tilrøget indvendig. Der satte sig en fast Skorpe indeni, Hjernen blev udtørret og al dens Vædske sänk ned i Svælget. Herfra enten hentedes den op ved en usigelig og ubehagelig Spytten, eller ogsaa sank Væsken længere ned i Brystet og ganske fortærede Lungerne. At de Ulykkelige, der var hengivne til Nydelsen af denne Urt, blev fuldstændige Idioter kan ikke undre. „Man kan næppeligen udtale, meget mindre skrive, hvor meget denne Tobak, i saa stor Overflødighed drukken, skader baade Legemet og Sjælen“. Og de skadelige Virkninger foregaa ikke blot indvendig som ved Tilrøgningen. Nej, de, som tilbringe Tiden i Kroer og Kipper eller andre skumle Steder, „hvori der mest varmes med Tobaksrøg fra Solens Opgang til dens Nedgang, indbyde hinanden derpaa og dernæst fare i Haarene og Øjnene paa hinanden, naar de endda ikke slaa dem ud“.

Naturligvis spillede Tobaksrøgen, som man sugede til sig og pustede ud igen, en stor Rolle i alle tobaksfjendske Skrifter. Vi har set, hvorledes den tænktes at sætte sig som en Skorpe indeni Menneskehovedet, og vi faar at vide, at Folk „der sølede sig i Tobakspiben“ og smøgede, selv burde „smøges“ af Bøddelen, d. v. s. brændes. Det var jo unægtelig en haard Straf for at ryge sig en Pibe Tobak, men bagved den hele Modstand imod Tobakken ligger der ofte den Forestilling, at Tobaksdrikkeren „drak Helvede i sig“. Derfor var det ikke saa underligt, at der i de Krostuer, hvor

der sælges og drikkes Tobak altid indfinder sig visse Helvedes Gæster saasom Ildebrand, Mord, Mandslet, Horeri, Løsagtighed, Tyveri og Bedrageri.

I Overensstemmelse hermed finder man undertiden Helvede fremstillet ved en Mand, der ryger sin Pibe og med øjensynlig Glæde betragter den opstigende Røg.

Det var saaledes virkelig en Mørkets Magt, den brave Simon Paulli havde foresat sig at bekæmpe. Og han mente, at han nok skulde faa Bugt med denne „Klammer-Urt“, „denne Gal-Urt“, der gjorde baade Unge og Gamle afsindige, og i alt Fald faa den kostet ud af Europa, tilbage til sit Hjemland igen. Det vil blive en haard Dyst, thi, som han siger, der slumrer en diabolisk Kraft derudi.

Det blev imidlertid Simon Paulli, der kom til at bukke under, hvilket imidlertid ingen ærlig Tobaksspinder bør laste ham for.

Havde Tobakken Modstandere, manglede den dog paa den anden Side heller ikke Venner. I 1650 udkom et Skrift om

Tubackis .

forunderlig Natur, Wirckning og Vdrætning, oc i synderlighed, Huorledis it Menniske til Parijs vdi Franckrige, som haffuer været Død paa den fierde Dag: Oc vnderligen vid Tuback faaed til Liffue igien. Oc emidlertid haffuer den samme været vdi Helffuede oc huad for adskilligt vnderligt hand der haffuer seet, hørt oc erfarit.

Her ser man nu ikke, om det var Røgtobak eller Snustobak, der havde bevirket dette Under. Det maa

imidlertid antages at have været Snus. Thi den første var endnu stadig kun taalt, men den sidste var kommen til Ære og Værdighed. Den havde her i Danmark fundet en Talsmand i den berømte Maler Carl van Mander, som skrev et Digt, der udkom 1665 under Titel:

Lauwercrantz voor alle Liefhabbers des Loffvarden Snuyfftobaeks.

Aaret efter udkom Anders Bordings Digt:

Nysekruds eller Snuus-Tobacks Berømmelse, satyrisk-viis fremsat.

Men først 1714 synes Røgtobakken at have faaet sin Forkæmper. I dette Aar udgav Præsten Niels Luccoppidan sit Digt:

Tobacks Berømmelse imod nogle kræsne og svimmelhovede Foragtere, stillet til alle ædrue Tobacks-Smøgeris Forlystning (dog icke dens u-maadelig Misbrug til nogen Forsvar) og til Trycken Nylig Lagt op. Paa Tobaksspindernis Bekostning, Aar 1714.

Naar Tobaksspinderne i 1714 kunde faa den Tanke at opmuntre en Præst til at røre Harpens Strenge til Røgtobakkens Pris og bekoste hans Digt i Trykken, er det et Vidnesbyrd om, at Tobakken havde faaet Indpas i andre Samfundslag end dem, hvor den havde begyndt at gøre sig gældende.

Det var oprindelig Søfolk og Krigsfolk, der havde dannet Tobakkens første trofaste Menighed. Det var dem, der lovpriste dens Egenskaber og førte Kendskabet til den viden om Lande. Og selv om det allerede længe før Peder Syvs Tid var bleven et Ordsprog om Tobak, at den var Penge-Spilde, Hoved-Vilde og lugter

ilde, saa gik den dog stadig sejrrig frem. Den varmede lige saa godt Skipperen som Matrosen under Næsen og pirrede lige saa godt op i Admiralens som i Baadsmandens sunkne Livsaander paa en vaad og stormfuld Hundevagt. Den tog intet Hensyn til Persons Anseelse. Prinsesserne ved det franske Hof laante Schweizer-Gardisternes Piber og røg i Smug. I 1616 blev Rigsraad Hr. Anders Bille til Rosendal i Skaane malet af Carl van Mander i fuld Puds og med en Tobakspibe i Haanden. Og i 1627—29, da Wallensteins Krigere oversvømmede Jylland, blev Kunsten at smøge Tobak, der ellers havde holdt sig til Kysterne, ført ind i Hjertet af Landet.

Et særligt Fortrin havde denne Urt fremfor alle andre, og det var det, at den lod sig nyde paa tre forskellige Maader. De to, at ryge Tobakken og at tygge den, var fulgt med Planten fra dens fjerne Hjemland, men den tredje Form hvorunder den optraadte, som Snus-Tobak, er uden Tvivl en europæisk Opfindelse. Ved den kunde man glæde sig ved nogle af Tobakkens mest ejendommelige Virkninger uden at gøre Bekendtskab med den for alle, der begyndte med Pibe og Skraatobak, uundgaaelige Kvalme. Og samtidig undgik man den forargelige Proces at suge Røg ind i sig og puste den fra sig igen, som om man gik med en djævelsk Ild i sit Indre.

Man kan ganske sikkert gaa ud fra, at Simon Paulli ikke havde kæmpet saa drabeligt imod Røgtobakken, hvis den havde været almindelig benyttet inden for hans egen Stand. Medens Røgtobak og Skraatobak især benyttedes af Folk, der færdedes under aaben

Himmel og maatte døje al Slags Vejrligt, blev Snustobakken et Nydelsesmiddel for Stue-Mennesker og blev særlig brugt af den lærde Stand, Dr. Otto Sperling, der som Læge og ivrig Botaniker maatte være mellem de første, der hørte om Tobaksplantens Benyttelse paa denne Maade, siger udtrykkelig i sin Dagbog, at han først 1642 paa sin Rejse i Spanien lærte Snustobak at kende, idet der stadig gik Tobakdaaser om mellem Spanierne, saaledes at man ogsaa bød ham: „Han troede at mærke, at hans Syn, der var bleven svækket ved de fine Randnoter, han skrev i sin Udgave af Plinius, bedredes ved Brugen af Tobakken, saa at han stadig siden snuste“. Ved en Middag hos Munkene i et Kloster, hvor Sperling blev herlig beværtet med Mad, Vin og Konfekt, blev, som han siger „deres fornemste Konfekt nemlig Snustobakken ikke forglemte“.

Den spanske Snus „*Spaniole*“, fra Fabrikkerne i Sevilla var berømt i Spanien som i Frankrig og Holland. Men her opstod snart Fabrikker af Snustobak, og det var væsentligst dem, som forsynede Norden, og med hvis Produkter Sperling senere maatte lade sig nøje. Tobaksdaasen fulgte ham i Fængslet; men paa Vejen dertil, i Glückstad 1664, maatte han lade sig nøde til at ryge Tobak af Værten i det Hus, hvor han holdtes i Arrest.

Imidlertid var Brugen af Snustobak dog kendt her i Landet før 1642. I 1637 maatte Rektoren i Thisted høre ilde for sin Omgang med Snustobak. Det var dog ikke den alene, der bragte ham i Vanry, men i det hele taget hans Genegenhed til daglig Brændevin, Drik og Snoptubach. Den daglige Brændevin var noget

saa almindeligt, at det næppe var nok til alene at bringe en Ungdommens Lærer i Folkemunde, men hans Omgang med Snustobak fremhæves da ogsaa som noget, der vakte særlig Forargelse, sagtens fordi det var noget nyt, som godt Folk ikke havde taget Stilling til endnu. Thi han drak ikke blot selv Tobak i Skolen — og drak det ofte — men *bød ogsaa sin Daase til andre*. Og denne Tilføjelse viser bedre end noget andet, at det var noget nyt og ukendt.

Ved Midten af 1600 Tallet lovpriser Digterne Snustobakken, men har intet anerkendende Ord for Røgtobakken. Tværtimod, den er jo nærmest at betragte som den herlige Snustobaks naturlige Fjende. Det er en langt senere Tid, der har fundet paa den Vittighed, der sætter Røgtobakken som det mindste Onde: Den der ryger, lugter som et Svin, den der snuser ser ud som et Svin, den der skraar, er et Svin. Bording lov-sang Snustobakken i følgende Vers:

O ædle Vækst Tobak, o Urters Kejserinde,
 Hvo kan din høje Værd, som det sig bør, besinde?
 Du driver Snue bort, Du dæmper Tænders Værk,
 Du kanst Hukommelsen og Synet gøre stærk.
 Den skønne Flora selv paa Dig en evig Ære
 Sig har indlagt og vel sit Hoved højt maa bære.
 Apollo siger, han blandt hendes Urtekram
 Saa kostelig en Urt ej nogen Tid fornam.
 Han vil om Kongebrev hos Jupiter ansøge,
 Det Dig slet ingen maa med Piberøg opsmøge.

Men Anders Bording kunde længe nok prise Snustobakken paa Røgtobakkens Bekostning; han kunde dog lige saa lidt som Simon Paulli standse Udviklingen. Efterhaanden gik det op for Folk, at Tobakken dog først

kom til sin Ret i Piben, hvor den ikke blot tiltalte Smagen og Følelsen, men ogsaa Synet.

Trods alle Forestillinger om Tobakkens Helvedes Dunster og djævelske Ild gik den lærde Stand atter her i Spidsen og frem for alle den gejstlige Stand. Og det i den Grad, at Tobakspiben en Tid var bleven det nødvendigeste Symbol i Billedet af en Præst, som han burde og skulde være. De fleste Studenter i København kom hertil ad Søvejen fra Provinserne og fra Norge og havde sikkert om Bord lært Kunsten at ryge, og senere glemte de den ikke. I den usunde, pestsvangre By var Røgtobak, som al anden Tobak, det sikreste Skjold og Værn mod den fæle Smitte; den havde en særlig Evne til at dæmpe Sulten i den knurrende Mave, den hjalp mod Tandværk, mod Slim i Brystet, mod Snue og Hovedpine. Og saa havde den et Par Egenskaber, der særlig maatte anbefale den og skaffe den Indpas i de Lærdes Kres og som gjorde den til en filosofisk Urt fremfor alle: den pirrede op i Hjernen, klarede Tankerne, styrkede Hukommelsen og gav en ophøjet Ro og Ligevægt i Sindet.

Men disse Røgtobakkens filosofiske Egenskaber gik først efterhaanden op for Folk. Det maa desværre siges, at i Begyndelsen virkede den mest ved sin berusende Evne. Og om dens sindsberoligende Egenskaber, der senere er blevet lovpriste baade i Prosa og paa Vers, hører man i Begyndelsen ikke meget. Tværtimod, Tobak følges gerne ad med Brændevin og Øl, og det er ikke noget roligt Følgeskab. I 1641 stak en Bagermester udi Ribe sig ihjel med de Ord: „Der ser I mit Hjerteblod!“ Hans Kone havde nægtet ham Lys til at stikke

sin Pibe an med — efter at han med en Mand fra Landet havde tømt nogle Kander Øl — og sagt: „Nej, I skal ikke drikke Tobak i Aften.“ Og da hun ogsaa havde forbudt ham at gaa ud den Aften, fandt han det ikke værd at leve længer. Men Tobakken bør i alt Fald ikke være ene om det direkte Ansvar for Jens Pallesens Død. Thi han fik jo netop ikke Lov at ryge for Kællingen. Øllet har vel haft sin Del deri og allermost maaske Ydmygelsen over, at andre skulde se, hvor lidt han var Herre i sit eget Hus.

Ribe var en af de mest tobakforbrugende Byer i Landet; den havde direkte Indførsel deraf fra Holland, og det var mulig derfor den var saa fremmelig, at en jævn Borger som Jens Pallesen kendte til Tobakkens Nydelse. Tre Aar senere finder man atter i Ribe Tobak i Forbindelse med Navnet Pallesen. Under Torstensons Indfald laa en svensk Ritmester i 13 Dage i Kvarter hos Købmand Peder Pallesen og fordrak i den Tid Tobak for 1 Rdl.

Præsten Hr. Bendix i Holme ved Aarhus havde heller ikke endnu lært Tobakkens beroligende Virkning at kende. Han havde som saa mange af Datidens Præster ikke altid vist den Besindighed og Ædruelighed, som sig anstod en Kirkens Mand, og maatte skriftlig forpligte sig til at holde sig i Stilhed, leve skikkeligt og ædruelig, vogte sig for Drukkenskab, Fylderier, Tobakdrikken og al anden ond Omgængelse, som min Svaghed kan forhøje og være Gud til Fortørnelse. Thi Hr. Bendix havde en Svaghed, hvilken faar man ikke at vide, men den maa vel have været i Hovedet, thi den stakkels Tobak, der fik Skyld for saa meget, fik ogsaa

Skyld for at forøge den. Det var jo ikke saa underligt, naar man forestillede sig, at Røgen satte Skorpe i Hovedet. Rigtignok ved vi fra ham selv, at Tobakken var ikke ene om at gøre ondt værre. „Hvilken min Svaghed jeg dog ikke kan nægte, jeg jo med umaadelig Drikken af Tobak, Øl og Brændevin samt utilbørlig Nattevagt haver forøget.“

Se, det var jo, fortsat i længere Tid, nok til at gøre en syg Mand endnu værre. Men de strenge Provster var dog vist tilbøjelige til at give Tobakken den meste Skyld. Thi Brændevin — hvem var fri for Brændevin! — det var af Landets egne Produkter. Men Tobakken, som kom derude fra, med al den Røg og Stank! Nej, der kan ikke være Tvivl om, at et af de Vidnesbyrd, der vejede tungest mod Hr. Bendix, var det, som Johan Hansen, Kapellan ved Frue Kirke i Aarhus, aflagde imod ham. Det lød paa, at hans Embedsbroder fra Holme en Aften var kommet ind til ham, havde sat sig ved hans Bord, taget Tobak af sin Lomme og drukket deraf to Piber fulde.

Men saa hurtigt gik Tobakken frem i sin Sejrs-gang — muligvis særlig hurtigt dengang paa Grund af Krigsaarene — at Præsten i Skjoldelev 14 Aar senere ved en Begravelse i 1664 ikke kunde nøjes med mindre end 2 Dusin Tobakspiber. I samme Præstegaard blev der i 1670 i Anledning af en Barnedaab købt $\frac{1}{2}$ Pd. gul Thubach, hvilket kostede 12 Sk., $\frac{1}{2}$ Pd. sort Thubach (8 Sk.) samt 2 Dusin Piber, der ligesom i 1664 kostede 8 Sk. Desforuden medgik der „30 Thubach 1 Mark“, men hvad det har været, er det ikke godt at blive klar paa.

Selv om Tobakken nu var bleven saa almindelig, at den var en fast Ret ved større Gilder, var man dog ikke kommen bort fra, at lade en stakkels Præstemand høre ilde, fordi han drak en Pibe eller to. Ved Roeskilde Landemode i 1670 hedder det, om end ret tamt, at det ikke tog sig godt ud, naar Præsterne ved Gæstebud lod byde Tobak og Brændevin efter Maaltidet som Dessert. Ja, hvad skal man sige. Det kan jo nok være, at det ikke saa' godt ud, men det gale var, at det smagte desbedre, og Tobakstallerkenen gik stadig rundt. Paa Viborg Landemode 1685 klages der over, at Præsterne paa Landet havde den fule Vane at smøge Tobak „ligesom Bønder og andre gemene Folk“, og der trues med Mulkt, men lige meget hjalp det. Og da man var bleven lige saa vant til Tobak, som man havde været til Brændevin, og den viste sig at være langt mindre helvedesagtig end denne, da Tobakken var blevet saa almindelig, at den ingen Rus og Hovedværk fremkaldte, saa var den værste Anklage imod Tobakken faldet bort.

Det her Fremsatte vil være nok til at vise, hvorledes Tobakken fra at være en Nydelse, der kun var kendt og taalt hos Søfolk og Krigsfolk, efterhaanden trods al Protest og Modstand kæmpede sig fremad og opad.

Og gaa vi nu over til at undersøge de Dokumenter, der endnu er bevarede om Tobaksindførselen, saa vil man der finde den samme hurtige Stigen i Forbruget,

som i spredte Træk har været at spore ude i Befolkningen.

Indførsel af Tobak her i Landet har sikkert fundet Sted i nogen Tid, inden Regeringen fik Blik for, at her var en god Ko at malke Penge af. Om en saadan Indførsel, ved Hjælp af Folks Kufferter og Lommer, lader der sig ifølge Sagens Natur ikke sige meget. Men almindelig kan den næppe have været. Den første Tobak, som kom direkte hertil ad Søveien, maa sikkert være bragt hjem af det vestindiske Kompagnis Skibe, der sejlede paa Vestindien, Brasilien, Virginien og Guinea. Det blev stiftet 25. Januar 1625; dets første Mand var den rige Købmand Johan de Villum, men om dets Handel og Omsætning i de første ca. 30 Aar ved man intet.

Første Gang Tobak nævnes som indført og fortoldet her i Landet er ved Landgrænsen i Jylland 1627. Det var en ringe Begyndelse, kun 14 $\frac{1}{2}$ Pd. 15 Aar senere, 1642, blev der imidlertid fortoldet 111 Pd. og 1652 omtr. 4,500 Pd. Denne stærke Stigning i det sidste Aarti staar ganske sikkert i Forbindelse med den store Nedsættelse i Tobakstolden 1648—50, idet Tolden pr. Pd. gik ned fra 36 Sk. til 12 Sk. for fin og 6 Sk. for grov Tobak. Og saa stærkt virkede denne og den i 1655 følgende Nedsættelse — fra 12 og 6 Sk. til 4 og 2 Sk. — at Indførslen for hele Landet stiller sig saaledes i Anno 1666:

	Pd. Fin	Pd. Gemen	Pd. Blade
København	24	11,232	9,250
Jylland	250	26,083	
Fredericia	250	20,085	

	Pd. Fin	Pd. Gemen	Pd. Blade
Anno 1667:			
København	26	10,183	5,100
Jylland	224	27,451 ¹ / ₄	
Fredericia	187	22,490 ¹ / ₄	
Anno 1668:			
København	85	19,242	8,100
Jylland	299	36,170	
Fredericia	265	27,937	

Denne officielle Opgivelse af den fortoldede Tobak — der ikke stemmer overens med de i Tidsskriftet „Museum“ 1894, S. 17, angivne Tal — er taget fra Rigsarkivets II Afd.: Dokumenter vedrørende Tobakstolden og Tobaksforpagtningen 1666—1753. Man kan imidlertid ikke heraf gøre sig nogen rigtig Forestilling om Forbruget, der vistnok var betydeligt større. Thi der indsmugledes store Mængder Tobak baade fra Søen og over Landgrænsen, „Kongens Told til stor Skade og Forringelse.“ Og dernæst skænkede Kongen ved forskellige Lejligheder En eller Anden Toldfrihed for et vist Kvantum Tobak, der saaledes heller ikke tæller med i Indførslen. Men man kan vist være overbevist om, at dette var forsvindende ved Siden af de Mængder, der indsmugledes.

Det er netop i et Dokument angaaende en saadan kgl. Gunstbevisning, at vi første Gang erfarer noget om Tobakken i København. Da var den alt gammelkendt her i Staden; hvornaar man lærte den at kende, vides som sagt ikke, men ved Midten af 1600-Tallet var i alle Tilfælde *Hans Pedersen Bladt* Importør deraf.

Hans P. Bladt, som han vel vilde hedde nu, var en driftig Mand, stor Købmand og Skibsreder; han ejede Huse paa Slotsholmen og i Snaregade, fik 1661 Privilegium paa en Kro udi Valby, var besvogret med en af Byens rigeste Mænd, Henrich Møller, der bl. a. byggede „de tre Søstre“ bag Børsen, blev selv Borgmester og havde Skibe i Fart paa Vestindien. Og han havde i alt Fald af og til Kongens Naade. Den 7. Januar 1656 gav Frederik III Tolderne i København Ordre til, at de *denne ene Gang* havde at lade Hans P. Bladt toldfrit indbekomme de Ruller Tobak, som er kommet fra de karibiske Øer og paa vores Toldbod er oplagt.

Hans P. Bladt var ikke Medlem af Vestindisk Kompagni, der blev fornyet i 1653, og som betalte en samlet Sum i Told af hver enkelt Skibs-Last, saa atter her er der bragt en Mængde Tobak ind i Landet, der ikke specificeres. Men han var derimod en af Stifterne af det 1662 oprettede Islandske Kompagni, der fik Monopol paa Handelen paa Island og Færøerne, og han bliver vistnok som Importør af Tobak i København og Eksportør til de nordlige Bilande saaledes Fader til den endnu blomstrende Tobakshandel paa disse Øer. Han syntes ogsaa at have haft Forbindelser paa Ostindien og har vistnok været en af Byens første Tobakshandlere *en gros*.

Samme Aar, 1656, om Sommeren fik København Besøg af et russisk Gesandtskab, der paa Kongens Regning blev indlogeret paa Byens fineste Gæstegaard, „Store Lækkerbidsken“, der stod, hvor man nu finder Højbrohus. Blandt de Herligheder dør blev trakteret med, var ogsaa Tobak. Det er sikkert paa Grund af Rus-

sernes Ukendskab til den, at der blev brugt saa lidt 7 Pd. for 11—18 Mennesker i 8 Uger. Et Pund Tobak kostede dengang 6 Mk. „I samme Tidsrum gik der for 4 Mk. Piber i Løbet. Da Prisen 4 Sk. pr. Dusin jo har vist sig konstant for flere Aar paa disse indførte Varer, kan man vel sætte Forbruget i de 8 Uger til 16 Dusin. Men heller ikke dette var synderlig meget, da man maa erindre, at Kridt-Piber er skrøbelige Varer, og der i Reglen regnedes, som paa engelske Øl- og Vinhuse endnu, at gaa en Pibe i Løbet for hver Pibe Røg.

1658 maa Frederik III, ligesom hans Fader i 1642, tænke paa Tobak til sine Baadsfolk og Soldater, saa meget „som i denne Belejrings Tid kan behøves.“ Der blev leveret et vist Kvantum til „hver Kompagnis højeste Officer“, som derefter havde at uddele det til sit Mandskab.

Det maa antages, at Størstedelen af den Tobak, der blev forbrugt her i Landet, blev indført som skaaren eller spunden Tobak. Selv direkte fra Vestindien kom den jo, som vi har set, i Ruller. Men af den ovenstaaende Oversigt over Tobaksindførselen 1666—68 fremgaar det, at der er indført Tobaksblade i København. Dette staar i Forbindelse med, at netop paa den Tid blev det første Tobaksspinderi oprettet i Hovedstaden.

Den 10. Juli 1665 gav Frederik III *Markus Selche*, Borger- og Indvaaner i København, Bevilling paa at oprette et „Tuback“ Spinderi, og det i „10 Aar i København og Christianshavn alene nyde og bruge, foruden at nogen anden tilstedes maa hannem derudi Indpas i nogen Maade at gøre, dog ikke hermed forment Tubach

af Andre, eftersom sædvanligt, at indføres og forhandle.“ Ligeledes toges det Forbehold, at om Kongen bliver til Sinds at bortforpagte Tobakstolden, skulde Markus Selches Bevilling ikke heri paa nogen Maade være til Hinder eller Forfang.

At dette var noget ganske nyt, ses bedst deraf, at Kongen i November s. A. naadigst erfarede, at der ikke i Toldrullen stod noget om, hvad Told der skulde betales af Tobaksblade, som indførtes til Forarbejdning her i Landet. Men dette Hul i Toldloven blev strax stoppet, og den 14. November faar Tolderne Paalæg om at tage 1 Sk. i Told af hvert Skaalpund Tobaksblade, „som bemeldte Markus Selche indfører.“

De i ovenstaaende Oversigt anførte Tobaksblade, der blev indklarerede i 1666—68, nemlig

1666: 9250 Pd., 1667: 5100 Pd. og 1668: 8100 Pd.

betegner altsaa det første danske Tobaksspinderis Raamateriale i de første 3 Aar.

Denne Enebevilling paa Tobaksspinderiet, der laa i Studiestræde, nuv. Nr. 41—43, blev i 1668 uddvidet til ogsaa at gælde Indførslen af uspundne Tobaksblade. Den 24. November 1668 udstedte nemlig Frederik III et nyt Privilegium for Markus Selche.

Heraf fremgaar det, at samme Mand ikke kunde klare sig i sin Næring, idet der „fast mere hemmelig end aabenbare, saavel gennem Stads-Portene som for Bommen (Toldbodbommen for Indløbet til Havnen) Tobak vorder praktiseret og indført i største Mængde,“ hvorved ikke blot Kongens Toldrettighed „eluderis og afgaar,“ men ogsaa forskrevne Selche udi sin Handel,

Næring og Brug lider stort Afbræk og forgæves Omkostning. Paa Markus Selches Ansøgning bød og befalede Kongen derfor, at Ingen uden han, hverken Indlænding eller Udlænding, maatte til København eller Christianshavn indføre eller forhandle uspundne Tobaksblade. Og det skulde staa Markus Selche frit for at paagribe al den Tobak, som „førsvegen“, d. e. hemmelig, blev indført paa Trods af dette nye Privilegium, og ved foregaaende Proces eller Dom nyde og beholde den imod at svare Kongen den tilbørlige Told deraf.

Trods dette nye Privilegium synes det dog, som om Forretningen ikke vilde gaa for Markus Selche. Han maatte for at skaffe Penge pantsætte sine Ejendomme i Studiestræde til Kongens Overskænk H. O. Winterfeld, som 17. Maj 1670 fik Tilladelse til at sælge Pantet.

Dermed gaar Markus Selche sandsynligvis ud af Tobakkens Saga. Og snart kommer der nye Mænd frem med Lyst og Mod paa at spinde Tobak. Først faar, 9. Juni 1670, „Kornet under voris lifgarde“ *Frederik Christian Cantor* Tilladelse til „tillige med andre Privilegerede“ at oprette et Tobaksspindeværk. Disse „andre Privilegerede“ maa vist være de nedennævnte to Personer. Men da Bevillingen udtrykkelig lyder paa, at han maa indrette og fortsætte et saadant Værk „med lige Vilkaar, som andre af os Privilegerede det nu nyder og bruger,“ maa der være udstedt Bevillinger, som nu ikke kendes, med mindre det skulde være Markus Selche, som er kommen paa Fode igen.

De „andre Privilegerede“, der sammen med F. C. Cantor fik Lov at oprette et Spinderi, var vistnok *Robert Macculloch*, der var en skotsk Læge. Han boede paa Øster-

gade i nuv. Kong Salomons Apotek og fik Bevilling 18. Juni 1670 — han maatte tillige anlægge et Tobaksspinderi i Helsingør — og *Villum Willumsen* af Amsterdam, hvis Bevilling er dateret 23. Juli 1670. Endelig fik 8. Februar 1672 *Johan Brandsted* og *Rebekka Haye's* Tilladelse til at oprette hver et Spinderi i København og et i Helsingør. *Rebekka Haye's* Privilegium gik 1674 efter hendes Død over paa hendes Mand *Klaus Blom*, der boede i Lille Færgestræde, en nu nedlagt smal lille Gade mellem Kirkestræde og Fortunstræde, ved Siden af Hjørnstedet til denne.

1674 blev der givet Privilegium til to Tobaksspindere, 31. Marts til *Mourids Schiøttz* og 24. December til *G. F. Schrøder*.

Over for denne, som det synes ret frodige Vækst af Tobaksspindrier, er det mærkeligt i et Dokument fra 1675 at finde en Bemærkning om, at da Toldrullen af 1. Maj 1672 traadte i Kraft, „var Tobaksspindrier her endnu ikke kommet i Brug.“ Hvis der ikke foreligger en Fejlskrift, maa det i alt Fald forstaas saaledes, at der er gaaet adskillig Tid hen imellem forskellige af Bevilningernes Udstedelse og Tobaksspindriernes Oprettelse.

Ved samme Toldrulle af 1. Maj 1672 blev, for at forebygge Underslæb, Tobakstolden „anset og modereret“, saa at der fremtidig af alle Udlændinge i Danmark og Norge skulde betales for al Slags forarbejdet Tobak 5 Sk. pr. Pd. For Tobaksblade beholdtes den tidligere fastsatte lave Toldsats, og det er sandsynligvis et sikkert Tegn paa, at Indførslen heraf endnu ikke havde naaet nogen Betydning. Men efterhaanden som Tobaksspindrierne voksede i Antal og begyndte deres Virksomhed,

maatte naturligvis Indførslen stige. For 1675 har vi en Liste over, hvad der af Tobaksblade er indført i København:

Lorens Kreyer . . .	4000 Pd.,	Værdi 300 Rdl.
Frederik Christian	2600 Pd. à 1 Sk.	
Johan Curling	225 Pd.,	Værdi 20 Rdl.
Frederik Christian	2400 Pd. à 1 Sk.	
Do.	400 Pd. à 1 Sk.	
Lorens Kreyer . . .	400 Pd.,	Værdi 24 Rdl.
Mourids Skotsk . . .	42 Fade Tobaksblade,	Værdi 800 Rdl.

Lorens Kreyer var en af Byens rigeste og driftigste Mænd og i Christian V'tes Tid dens største Urtekræmmer. Naar man ser, at han allerede i 1675 har et Lager af 4000 Pd. Tobaksblade og først 23. November 1677 faar Tilladelse til at oprette et Tobaksspinderi og selv at indføre Tobaksblade, har man et godt Billede af den Slendrian, der herskede over for kgl. Love og Anordninger, selv hos Byens fremragende Mænd.

Frederik Christian er den oven omtalte Kornet ved Livgarden, F. C. Cantor. Det maa sandsynligvis betragtes som en særlig Forrettighed, at han — ligesom den første Tobaksspinder i Byen — vedblivende faar Lov at svare den gamle Vægttold (1 Sk. pr. Pd.), medens de andre maa svare en Værditold. Og der ligger mulig heri et Fingerpeg om, at hans Forretning er en direkte Fortsættelse af Markus Selches.

Et Vidnesbyrd om, at den hjemlige Tobakstilvirkning var i Stigen, er ogsaa Anlægget af en Pibefabrik. 6. November 1672 fik *Klaus Bonnix* Privilegium paa for 10 Aar at maatte lade brænde Tobakspiber, samt

Toldfrihed for den Jord og andet, han maatte behøve. Han maatte forhandle dem *en gros* som *en detail*, og paa det han intet Afbræk skulde lide, fik Tolderne Ordre til at have flittig Indseende med, at de fremmede Tobakspiber, som blev indført, efter den nye Toldrulle *fuldkommen vorder fortoldet*. Klaus Bonnix kom snart i Gang, lavede baade korte og lange Piber, der blev solgt i Tønnevis, men lavede dem ikke saa *ustraffelig* (d. e. fejlfri), som sig burde. „Krydernererne“, d. e. Urtekræmmerne, maatte overtage 200 Tdr. lange og 150 Tdr. korte Piber, men var meget misfornøjet med dem. Pibeværket gik ikke, og 1681 maatte han være glad ved at kunne faa en Plads som Bud ved Kræmmerlavet. Om *Peter Defract's* Tobakspibefabrik 1674 paa Runde Kirkegaard (v. St. Anna Rotunda, paa Garnisons Hospitals Grund) vides intet.

Handelen med Tobak var, som det fulgte af sig selv, i Hænderne paa de Mænd, der indførte den. De Handlende i København dannede fra 1651 et stort Købmandskompagni. I det Dokument, ved hvilket Frederik III gav Københavns menige Borgere af Købmænd og Kræmmere Frihed til at oprette „et ordentlig velbeskikket Lav eller Zunft“ siges der, at det sker „paa det alt hemmeligt Høkeri, Fuskeri og Underslæb, hvilket hidindtil udi Handel og Vandel af Fremmede her udi Staden er begaaet, mangen Borger til Ruin og Fordærvelse, kunde afskaffes.“ Med aarvaagent Øje passede man paa, at ingen gjorde Kompagniets Medlemmer „Indpas i deres Næring“, og i Lavsmødet 1. Februar 1674 blev der forhandlet om, hvilke Skridt, der skulde gøres bl. a. mod Tobaksspinderne, som solgte Tobak

Skillingsvis. Dette maa altsaa have været forbudt af Hensyn til de Handlende, og Tobaksspinderne har kun haft Tilladelse til at sælge deres Tobak i større Kvantiteter.

Da Urte- og Isenkræmmerne samt Sukkerbagerne i 1693 blev udskilt af det store Handelskompagni som et særligt Lav, gik Retten til at handle med Tobak over til dem, i hvis Lavsartikler Tobak og Tobakspiber udtrykkelig nævnes.

I den sidste fjerde Del af det 17. Aarhundrede stiger Antallet paa Tobaksspindere i København meget betydeligt. Af Danske, som søger og faar Bevilling, finder man kun ganske enkelte, men des flere Fremmede. Tobaksindustrien, der nærmest var at betragte som fri Næring, førte en Mængde Jøder til Byen. Den første af disse, der fik Bevilling (16. Marts 1776), var *Samuel Fürst*, som fik Tilladelse ikke blot til at indføre og selv spinde Tobak, men ogsaa til at sælge og afhænde den til hvem, der lystede at købe hos ham. Samuel Fürst var en driftig Mand; han forstod, at der i denne Krigens Tid (den skaanske Krig) var noget at gøre med Tobak i Lejren; han søgte og fik af Christian V Eneret paa Handelen med Tobak ved Arméen, „og maa ingen *Manqvementer* (skal være Marketender) eller andre, enten paa Marchen eller udi Lejren nogen Tuback under dens Confiskation og anden vilkaarlig Straf falholde eller ud-sælge, med mindre de den hos bemeldte Samuel Fürst haver købt og sig tilforhandlet, eller og er af den Tubach, som med hans Mærke stemplet eller tegnet er.“ Han skulde forpligte sig til at sælge frisk og ustraffelig Tobak og til samme Pris som i København. Men

naar Hæren var 10 Mil borte fra København, maatte han tage 2 Sk. mere pr. Pund.

Byens egne Børn var ikke synderlig glade over denne Tilgang af fremmede Elementer. Og Uviljen imod dem gav sig tidlig Luft. Byens 32 Mænd indstillede allerede 1680, at den 5te Post i Kommerce-traktaten angaaende alle Jøders Banissement (Fordrivelse) maa udstrækkes til „de Jøder, som opholder sig hos Tobaksspindere og Andre under Paaskud af Privilegier, saa at Kongens egne nødtørfelige Undersaatter selv maa nyde det Brød, som en Tid lang af disse Ukristne er blevet dem betaget.“

Forordningen af 16. April 1681, der forbød Jøder at opholde sig i Kongens Riger og Lande, medmindre de havde særligt kgl. Pas, d. e. de privilegerede Jøder af den portugisiske Nation, var vistnok Resultatet af denne Henvendelse. Men der kom ikke desmindre mange tyske Jøder hertil, og de indfødte Tobaksspindere følte sig stadig brøstholdne. De Fremmede indførte selv deres Raatobak og fik almindeligvis Skyld for at pudse Toldvæsenet ganske artigt. Det blev nu Regeringens Sag; men de indfødte Tobaksspindere, der vel nok selv saa' deres Snit til at slippe for et altfor ivrigt Told-eftersyn, gjorde saa stort et Nummer deraf som muligt og to af de mest „Fremtalende“, Johan Bramsted og Klaus Blom, erklærede tillige, at de Fremmede var med Tobak ilde forsynede og indførte udygtigt Gods, som de købte billigt og solgte dyrt, hvorfor de ansøgte underdanigst om, at *de alene (!) maatte faa Privilegium paa Indførsel af Tobaksblade*, foreløbig paa 12 Aar. Dette blev vel ikke bevilget, men det blev forbudt de

jødiske Tobaksspindere selv at indføre Tobak, hvorimod de fik Ordre til at købe deres Tobaksblade hos Johan Bramsted og Klaus Blom eller hos andre, bosatte Stadsens Borgere, som havde Ret til at indføre Tobak. Endvidere blev det dem forbudt at løbe om eller lade andre løbe om i Husene for at sælge Tobak. De maatte kun forhandle *en gros* og ikke i mindre Partier end i Ruller paa 3 Pd. Dersom mindre Ruller bleve forefundne, skulde de være forbrudt. „Og for at man des bedre kunde enhver Tobak kende, af hvis Spinderi det kunde være“, foreslog Kommerce-Kollegiet allerunderdanigst „at ethvert Spinderi til Alles Efterretning af (d. e. om) dets Dygtighed sit Stempel lader paasætte.“

Men med den ringe udviklede Samfunds Orden og et højst mangelfuldt Polititilsyn var det ikke nogen let Sag for Regeringen at faa sine Love og Forordninger overholdt. Tobaksindustrien havde én Gang skaffet de tyske Jøder Indpas i Landet, hvorover deres mere vel situerede portugisiske Landsmænd ikke var saa overordentlig vel fornøjede, og man maatte se at finde paa en Maade at arrangere sig med dem.

Den 5. Marts 1688 indgik da Kommerce-Kollegiet med et nyt Andragende til Kongen. „Da et stort Misbrug,“ hedder det heri, „kommer af, at en Mængde fattige tyske Jøder kommer hertil med ringe Kapital, stundom kun med en Snes Daler í Lommen, og ned sætter sig her som Tobaksspindere, hvorved de for det første fylde Landet med slette Varer og for det andet, naar de have vundet 1000 Rdl. eller mer, løber igen af Landet, saa Eders kgl. Majst. ingen Nytte har deraf, drive skadelig Handel og betage Kongens Undersaatte,

som sig af Tobaksspinderi nære kunde, deres Næring og Substans, saa for at forekomme sligt eragtes tjenligt, at Eders Majestæt en Forordning lader udgaa

1° at ingen Jøde Tobaksspinderi maa bruge, men vel alle Eders Majestæts Undersaatte dette at være tilladt.

2° at den, som spinder Tobak, ikke maa sælge det i Smaapartier, men alene Rullevis, hver Rulle ej mindre end til 6 Pd. lade spinde, imod 100 Rdl. Straf.

Efter vor allerunderdanigste Mening skulle det ikke utjenligt være, Jøderne paa ét Sted at lade bo, som dennem blev anvist at bebygge.“

Saa vidt vilde Kongen imidlertid ikke gaa. Jøderne kunde faa Lov til at ernære sig ved Tobaksspinderi, men paa visse Betingelser. I Forordningen, der udgik 31. Marts 1688, gives der de tyske Jøder i Danmark og Norge Frihed til at spinde Tobak og handle med Tobak, spunden og uspunden, paa Betingelse af, „at enhver af dem for det Steds Øvrighed, hvor de er boende eller sig opholder, tre Uger efter denne vor Forordnings lovlige Publikation vil erklære sig til at skaffe en nøjagtig Kaution for at ville opbygge for sig og sin Familie et Hus, i det ringeste paa 6 Fag og 2 Lofter højt, som ud til Gaden paa alle 4 Sider skal være grundmuret, her i Christianshavn inden St. Hansdag udi tilkommende Aar 1689 paa det Sted, som vi dennem dertil allernaadigst lader anvise.“ Den, som handler herimod, skal have al sin Tobak forbrudt og betale 100 Rdl. til Christianshavns nye Kirke. I Fredericia skal de tyske Jøder dog som hidtil have Lov til at bo og bosætte sig som Tobaksspindere.

Det gaar imidlertid ikke altid saa strengt, som

Præsten præker. Den 4. August s. A. tilstillede Christian V Politimesteren Klaus Rasch den Ordre, at eftersom han allernaadigst var kommen udi Erfaring, at de tyske Jøder, som ernærede sig ved Tobaksspinderi i hans Rige Danmark „ej skal være af de Middel“, at de efter Forordningen af 31. Marts kunde opføre grundmurede Huse paa Christianshavn, saa bevilgede han dem allernaadigst, at de fortsat maatte ernære sig ved Tobaksspinderi, hvor de boede, og som de bedst véd og kan. „Dog at de sig selv egne Huse og Gaarde paa de Steder, hvor de boendes er, forskaffer“.

Naar Regeringen viste sig saa medgørlig over for de Indvandrede, var det kun, fordi den ivrigt ønskede at oprette Fabrikker i Landet. Man finder noget af den samme, hos os ikke almindelige Tolerance, udvist paa samme Tid over for de Reformerte, som netop i Tiden 1680—1690 søgte hertil i store Skarer. Ogsaa dem ønskede man oprindelig bosat paa Christianshavn, som man vilde gøre til en med Religionsfrihed og andre særlige Privilegier udstyret By i Lighed med Fredericia. Forsøget blev som bekendt opgivet for Christianshavns Vedkommende, men i Fredericia nedsatte mange Kalvinister og Jøder sig som Tobaksspindere.

Det var vistnok i Lighed med Forsøg, som de kalviniske Flygtninge havde gjort i Fredericia med selv at dyrke Tobak, at en Trosfælle af dem, *François de la Rosse*, i København i Slutningen af 1687 androg om Tilladelse til at anlægge en Tobaksplantage. Man ved ikke mere om Sagen, end at Tilladelsen blev ham givet, og at han blev forskaanet for Indkvartering og Kopskat.

Men hvorledes det nu end gik med denne Plantage og med de to Tobakspibefabrikker, som Jan Jensen og Gotfred Vogt oprettede i 1691, er det en Kendsgerning, at Tobaks-Industrien tog et mægtigt Opsving. Fra 1699—1695 fik ikke mindre end 19 Personer Bevilling paa Tobaksspinderi. Og dog var Skatten paa Tobak steget ret betydeligt, idet der foruden Tolden fra 1688 blev betalt en Konsumptionsafgift, af 1 Skaalpund Tobaksblade 2 Sk. og af 1 Skaalpund spunden Tobak, som indføres, 6 Sk.

Told- og Konsumptionsforholdene gav imidlertid stadig Anledning til Underslæb og Bedragerier, og i Begyndelsen af Frederik IV's Tid finder vi, at Tobaks-Tolden og Konsumptionen ikke alene i København men i hele Landet efter fransk Mønster er overdraget i Forpagtning. I Januar 1702 nævnes de to „Tobaksforpagtere“ *Pierre Poumeau* og *Paul Choppie*, begge Medlemmer af den fransk-reformerte Menighed i Aabenraa, i hvis Kirkebøger de findes anførte som „Marchands“. Datoen for deres første Forpagtnings Begyndelse kendes ikke, men d. 8. Maj 1706 fik de den fornyet, idet Frederik IV da *paa ny* „overdrog dem udi Forpagtning vor Told- og Konsumptions Rettighed af al spunden og Blad-Tobak, item Karvet og Snuf“. Forpagtningstiden viser sig senere at omfatte 5 Aar, og det nye System har vistnok taget sin Begyndelse 1701. Men man finder imidlertid et Udkast til Konditioner til Tobaksforpagtningen fra 1. Januar 1706 til 31. December 1708, udfærdiget af den fransk reformerte Kammerraad *Leers*, der var „Inspektør ved Commercen“. Det synes

dog ikke at have været benyttet i den foreliggende Form.

At Pierre Poumeau endnu var i Embede 1710 ses af, at han i dette Aar ved Borgretten i København blev dømt til at betale *Hans Scavenius* 100 Dukater, som denne havde vundet fra ham i et Væddemaal 3 Aar tidligere. Væddemalet, der var opsat skriftligt, angik „den her paa Stedet (d. e. i København) paa den Tid værende Tobaks Forraads Quantité“.

Hvor stor en Mængde Tobak, der fandtes i København i 1707, vides ikke, men 1706 angaves det hele Forraad til 545,153 Pd. spunden Tobak og 49,232 Pd. Blade. Og en halv Snes Aar senere finder man angivet Indtægterne af Tobaks Told- og Konsumtionen i København

1716 . . .	18,934 Rdl.	18 ⁵ / ₆ Sk.
1717 . . .	40,155	- 93 ¹ / ₂ -
1718 . . .	20,860	- 66 -

Fraset den betydelige Nedgang i det sidste Aars Indtægt, der kan have sin Grund i de særlige Forhold under den store nordiske Krig, maa det siges, at den danske Regering hurtig havde lært at spinde Silke ved Folks voksende Tilbøjelighed til den tidligere saa udskregne „Narcotianske Urt“. Den driftige Slagelse-Borger *Peder Jensen*, der havde Eneret paa et Tobaksspinderi i Slagelse og 4 Mils Omkreds med Ret til at handle overalt i Sjællands Stift, og som stadig var fuld af Projekter, havde mange Planer og kom med mange gyldne Løfter om at forbedre Kgl. Majestæts Indtægter. Han synes virkelig at have indfriet nogle af sine Løfter og blev derved selv en rig Mand, der „brammede med

Karosser og store Spisegilder“, saa det skar hans Naboer i Øjnene. Men den store Stigning i Indtægten af Tobakken skyldtes dog det stedse voksende Forbrug og de dermed i Forbindelse staaende Forbedringer i Fabrikationen. Den der væsentligst bidrog hertil var *Jacob Franco*, som blev indkaldt hertil fra Amsterdam i samme Anledning.

Den 1. August 1704 andrager Jacob Francoensen — man ser at den gode Mand var kommen til et Land, hvor Endelsen *sen* var karakteristisk for Landets egne Børn — underdanigst om Privilegium paa at maatte indrette en Tobaksfabrik og alene i 6 Aar lave saavel Pres- som Gul Tobak, som ellers i Holland af de Islandske Købmænd her til Stedet maa indføres.

Han forpligter sig til at lave god og dygtig Vare til samme Pris som den i Holland, men beder om, at det maa paalægges de islandske Købmænd at købe hos ham. Og ligeledes, at naar den nugældende Forpagtning af Tobakstolden er udløbet i Norge, der da ikke maa tages højere Told af hans Tobak, end af den tidligere indførte. Endvidere andrager han om, at det maa blive ham tilladt for Alle og Enhver at falholde alle Slags Tobak mod at svare Told- og Konsumptions-skat som alle andre, samt om Skattefrihed i de 6 Aar for Indkvartering, Skatter og alle andre Paalæg.

Jacob Franco fik sin Ansøgning bevilget. Kommerce-Kollegiet anbefalede den med de Ord, at de Islandske Købmænd hidtil havde været nødt til at købe deres Tobak i Holland, hvorved mange Penge var gaaet ud af Landet „eftersom ingen af de, som det hidtil har forsøgt, har vidst at gøre den her saaledes, at den

kunde vel konservere sig i 2 Aar, men saavel Købmændene som Tobaksspinderne har været af den faste Mening, at det kun kunde ske i Holland, hvor Tobakken kunde handles (d. e. behandles) straks, naar Tobaksbladene var samlede“. Nu havde imidlertid en portugisisk Jøde i Amsterdam tilbudt sig at præstere det „og var paa Opfordring hidkommen med sin Familie og med sine Presser og har gjort Prøver paa saadan Tobak, som i Norge og Island er begærligt og ej her kan gøres“.

Jacob Franco fik saaledes Oktober 1704 ligefrem Monopol paa Tobakshandelen paa Island og Færøerne, foreløbig paa 6 Aar. Han maa have opfyldt de Fordringer, man stillede til ham, thi 1710 fik han Forlængelse af Monopolet paa 6 Aar „for at det ved hannem begyndte Manufactur kan blive i Stand og ej alene *Commerciën* vedligeholdes men endog de *Trafiquerende* paa Island og Færø af samme med behøvende Præss- og Gul Tobak, som ellers fra fremmede Steder maa forskrives, kan blive betjent“. Til at „providere“ Island og Færøerne behøvedes aarlig mellem 50,000 og 70,000 Pd. Tobaksblade.

Det er muligt, at Regeringen fandt, at dette var for stor en Fortjeneste for en enkelt Fabrik. Den 1. December 1710 ser man nemlig, at *Abraham Levin* og *Isach Cantor* fik Privilegium paa samme Betingelser som Franco, der saaledes med dem maatte dele Eneretten paa Leverancen til Island og Færøerne. Ved Siden af Jacob Franco nævnes 1710 Abraham Franco, sandsynligvis en Søn, og senere Aaron og Isach Franco. Foruden dem

har der eksisteret en Mængde mindre Tobaksspindere, om hvilke man kun lejlighedsvis hører Tale.

Aarsdagen for Privilegiets Udstedelse for Jacob Franco, 22. November 1717 udgaves der nye kgl. Privilegier for de to store Fabrikker, „de tvende Partier Jøder“ Abraham Levin & Isach Cantor og Abraham, Aaron & Isach Franco. Der bevilgedes dem herved et Aars Oplag paa 35,000 Pd. Tobaksblade hver, at bruge til Islands og Færøernes „Providering“. Hvad der ikke heraf udskibedes inden Aar og Dag skulde svare Told. Denne Oplags-Ret gav imidlertid kun Anledning til Misbrug og Underslæb, hvorfor Privilegiet i 1724, trods Parthavernes Ansøgning, ikke blev fornyet.

Allerede da var det imidlertid gaaet saa meget ned ad Bakke med Francoerne, at de maatte ansøge Kongen om et Moratorium, d. v. s. et Beskyttelsesbrev mod deres ind- og udlændiske Kreditorers „Anstrengelser og Molest“.

I Begyndelsen af Frederik IV's Regering synes der at være udgaaet en kgl. Resolution om, at det paa Grund af de stadige Smuglerier og Underslæb ved Tobakstolden skulde forbydes at indføre spunden eller karvet Tobak andet Steds i Sjælland end i København. Politikollegiet udtaler nemlig 1718 i en Skrivelse til Kommerce-Kollegiet, at samme Forhold burde gælde for hele Landet, saa at Hovedstæderne i hvert Stift blev Stapelstæder for Tobakkens Vedkommende. Det er da kun en Udvidelse af denne Bestemmelse, naar København i 1726 udelukkende fik Oplagsret (i Sjælland antagelig)

til „de 4 Species“ nemlig Vin, Brændevin, Salt og Tobak. Denne Oplagsret blev dog atter ophævet i 1730.

I 1720 maa Tobaksforpagtningen antages at være gaaet ud af Poumeau's eller hans Eftermands Hænder. Den almindelige Forpagtningstid udløb nemlig først 31. December 1720, men allerede 18. Juli 1719 blev der berammet Auktion paa Tobaksforpagtningen i Tiden fra 1. Januar 1720 til 1. Januar 1726. Auktionen foregik d. 13. September paa Rentekammeret, og Tobaksforpagtningen skulde opbydes for hele Danmark, først *en générale* og dernæst Provinsvis.

Der meldte sig ingen Lysthaver til den samlede Forpagtning; Sjællands Stift med København blev da opraaft og udbudt til 26,000 Rdl. derefter nedgaaende for 25,000, 24,000 indtil 18,000, men der blev ikke gjort noget Bud. Ej heller paa den kort efter foretagne 2den Auktion paa Sjælland Stift med København.

Dernæst blev Forpagtningen for Lolland og Falster opraaft til 600 Rdl. *Jokum Struck* bød 605 og *Anders Amt* 650 Rdlr.

For Fyn og Langeland, der blev opraaft til 500 Rdlr. bød *Frederik Hansen* 520. Men ved 2den Auktion kom der flere om Budet. *Christian Høyer* 530—550—565; *Frederik Hansen* 540—560 og *Peder Bentsen* 1000 Rdlr.

Jylland blev opraaft til 2500 Rdlr., og *Elias Svane* bød 2510 Rdlr.

Det viser sig af de her anførte Tal, at København stod meget langt foran Provinserne med Indførsel af Tobak. En Del af den her forarbejdede Tobak fandt vel atter Vej ud til Provinserne, hvor der i øvrigt fandtes

mange Tobaksfabrikker, men den langt overvejende Del brugtes dog i Hovedstaden. Ikke, som man efter vore Dages Forhold kunde fristes til at tro, i Form af Røgtobak, men i Form af Snus.

Det er ikke muligt af de os efterladte Dokumenter at se Forholdet mellem Tilvirkning af Snustobak, af Røgtobak og af Skraatobak. Ved Press-Tobak maa sikkert altid forstaas Skraatobak og ved Gul-Tobak Røgtobak og Snus. Først langt ned i det 18de Aarhundrede blev Forbruget af de to Sorter omtrent ens. Endnu i Begyndelsen af Aarhundredet dominerede Snustobakken over Røgtobakken og det i langt højere Grad, end denne nu ved Modens og Smagens Omskiftelser dominerer over hin. Thi ikke blot Mændene brugte Snustobak, men ogsaa Kvinderne og det i store Maader. „Af Snustobak“, skriver Holberg, „gøres ogsaa stor Misbrug, saa at adskillige har lige saa mange Tobacs Daaser som Lommer, og ser man dem ikke saa snart at gemme en, førend de i en anden Lomme griber efter en anden“. Snustobaksdaasen kom frem ved alle Lejligheder, blot man sagde Goddag til hinanden, maatte den op, om man da ellers havde god Tone og Belevenhed. „Skal vi følge fornemme Folks Moder“ siger Magdalene i *Julestue*, da skal vi ikke traktere Folk uden med Snustobak og gode Ønsker“. Naar den ellers saa nøgterne og over for al Overdrivelse tilbageholdne Fader Holberg endog selv „deraf haver gjort Exces, som jeg dog paa nogen Tid haver søgt at moderere“ har man deri det bedste Vidnesbyrd om Snustobakkens Almagt.

I sin foran omtalte Lovsang over Røgtobakken glemmer Luccoppidan ikke at sige Snustobakken en Artighed.

Den kolde Hjerne-Flod, der i vor Isse irrer,
Ved Røg og Nyse-Støv vi krafteligen pirrer.

Ogsaa i „Barselstuen“, dette glimrende Maleri af København fra Begyndelsen af det 18. Aarhundrede, finder vi Snustobakken som nødvendig i Kulturbilledet:

ØLLEGAARD SVÆRDFEGERS.

Ej se, Madame! er hun her? maa jeg bede hende om en Pris Tobak? hun plejer altid at have noget, som er godt.

ELSE, DAVID SKOLEMESTERS.

Jeg ved min Tro ikke. Vil hun behage at prøve det?

ØLLEGAARD.

Det er af Balzers Tobak.

DORTHE KNAPMAGERS.

Søster, mig synes det er af Franske Marias. Jeg kender nok Københavns Tobak.

ØLLEGAARD.

Jeg min Tro ligeledes. Af hvis Tobak er dette, Madam?

ELSE.

Det er af Lovises.

ØLLEGAARD.

Vil I nu smage noget af min?

ELSE.

Det er excellente Tobak, mig synes det er en *Ascharach*.

DORTHE.

Det kommer mig for at være en Slags *Havane*.

ØLLEGAARD.

Jeg skal ikke kunde sige, hvilken af Delene det er; det er mig solgt for *Spadille*.

Her har vi ikke blot Navnene paa de Sorter Snustobak, som synes at have været mest yndede af Københavns Damer, og som endnu kendes, — *Spadille* er *Spaniol de dames*, — andre Sorter, som brugtes her, var *Brasil*, *Cogorani*, *Cotillon* og *Rappé*, men vi faar tillige Navnene paa enkelte af Forhandlerne. Balzer var en rig Købmand, en „fornem Negociant“, som boede paa Købmagergade i nuv. Nr. 35. *Lovise* eller *Louise Rosset*, Moder til den bekendte Rigmand og Velgører Claude Rosset, havde en Boutik ligeledes paa Købmagergade i nuv. Nr. 15, hvor hun handlede med Porcellain, indiansk Sukker, Vin, Kaffe, The m. m. Hun havde Bevilling af Magistraten fra 1690 paa at gaa om i Staden og handle med sit Kram. Dog „at hun sig paa Gader og Stræder, saa vel som ud i Husene udi sin Tale, Ord og Fagter skikker og forholder sømmeligen, finligen og kristeligen.“

Madame *Lovise* maatte stundom tage sin Tilflugt til denne Bevilling overfor Urtekræmmerlavet, der fandt sig brøsthøldent ved hendes Omløben i Husene. Men hun har ikke givet Grund til Klage ved sin Opræden, thi 1708 giver Byfogden hende det Skudsmaal, at „hun er og passerer for en vederhæftig Kone og sidder i god Brug og Negoce med franske Varer og Galanterier.“ En lignende Forretning dreves af *Franske Maria*, der var Enke efter Dansemester *Choquet*, som 1710 ansøgte

om at faa Privilegium paa en saadan, alt da eksisterende Handel.

København var allerede i 1671 bekendt for sin Snustobak, enten det nu var for dennes Godhed, eller fordi den brugtes her i særlig store Mængder. Først 1704 hører vi dog Tale om en særlig Snustobaksfabrik. Den blev indrettet af Regimentskvartermester *Vodrof* paa den Gaard mellem Rosenaaen og St. Jørgens Sø, der fik Navn efter ham. Her lavede han „spansk eller fin samt graneret Snustobak.“ 1717 fik Dronningens Kammerjunker *Descorbiac de la Valèze*, hans Hustru og Arvinger Privilegium for 15 Aar, at regne fra 19. Oktober 1716, paa en Manufactur eller Fabrique af samme Slags Tobak. Og dette Privilegium fik ret betydelig Værdi derved, at Ejeren opnaaede Toldbeskyttelse for sine Varer, idet Tolden paa al anden Snustobak samtidig blev forhøjet.

Fra Januar 1711 har man en Fortegnelse over Tobaksforhandlere i København:

- Baltzer*, Urtekræmmer, lige ud for Klareboderne.
 Urtekræmmer *Skrøder* i *Pauxmaux'* (*Poumeau's*?) Hus paa Ulfelds Plads.
 Urtekræmmer *Hoberlandt* i Store Kongensgade.
von Campen, Vintapper i Store Kongensgade.
Monsr. Spitz, logerende hos Brænderiejeren i Kannikestræde ved Vor Frue Kirkegaard.
Monsr. Hesselberg, lige for Klosterstræde.
Monr. Hans Didrich Funt paa Gammel Torv.
 Urtekræmmer *Adolf* paa Kongens Ny Torv.
Hans Maler, Urtekræmmer i Klædeboderne.

Urtekræmmeren paa Hjørnet af Pustervig.
Rasmus, Urtekræmmer paa Christianshavn.

Den 20. September 1727 maatte Københavns Tobakspindere forpligte sig til „at bruge de dem leverede Stempler ærlig og vel.“ Da det maa antages, at denne Forpligtelse har gældt alle uden Undtagelse, har vi altsaa i Listen over dem en Fortegnelse over samtlige Tobakspindere i Byen :

H. Harmstedt.	Andreas Esbensen.
Jens Pedersen Giested.	Frands Bruun.
Christopher Hendrichsen.	Lorens Reimers.
Hans Jensen.	Peter Harderst.
Jacob Pedersen.	Thomas Johansen.
Niels Christensen.	Gudmand Knudsen.
Peder Jakobsen Giested.	Lauritz Choerdtz.
Claus Fortmann.	Anders Nielsen.
Rasmus Olsen.	J. F. (Johan Friedrich).
Hans Heilskov.	Jørgen Hømmer.
Olle Børgesen.	N. H. S. (Nikolai Hemming-
Michel Nielsen.	sen).

Med det stærkt voksende Forbrug af Tobak var det intet Under, om Regeringen i hine Dage ønskede at fremme den hjemlige Tobaksavl. Ovre i Fredericia havde den reformerte Koloni fra det 17. Aarhundredes Slutning drevet Tobaksplantager, og vi har set, at en indvandret Franskmand havde faaet Tilladelse i 1691 til at anlægge en Plantage ved København. Det er muligvis en af dem, som endnu i 1730 dreves paa en Grund uden for Kastellet. I dette Aar blev der i alt Fald taget det Hensyn til den hjemlige Tobakdyrkning, at der blev udstedt Forbud mod Indførsel af

gemene fremmede Tobaksblade. Derimod fik Tobakshandlerne 1732 Bevilling paa at holde Oplag af *virginsk* og *hollandsk Tobak*, sigtende til at fremme Udførsel; paa Grund af de mange Bedragerier, der øjeblikkelig begyndte igen, ophævedes dog snart Bevillingen.

Dette synes at tyde paa, at Tobakstolden i Sjælland med København i den Periode — og sagtens fra 1719 til 1760, „da Kongen tog Tobakshandelen til sig“ — ikke har været overdraget til nogen Forpagter.

Det var Kammer- og Kommerceraad *D. B. Weyse*, der var særlig ivrig for Anlæg af Tobaksplantager. „Da Tobak har grebet saa stærkt om sig,“ skriver han i en af sine Indstillinger, „at fast hverken Borger eller Bonde, hverken Soldat eller Matros kan leve det foruden, bør man anlægge Tobaksplantager.“

Det samme siger den lærde Historiker Langebek, og han siger det endda paa Vers:

Naar endelig Tobak, det Lugts og Smagens Onde,
Skal blive i sit Brug for Borger og for Bonde,
Da lad den plantes her; dens Vækst gør Jorden ren,
Og Penge vindes jo ved denne Nærings Gren.

I Aarene 1730—40 har man rundt om i Provinsbyerne begyndt at anlægge saadanne Plantager. En i Vordingborg, indrettet af Tobaksspinder Kloppenborg, producerede aarlig 1700 Pd. Men ved kgl. Frdg. af 17. August 1741 blev det paabudt, at Byjorderne, for saa vidt de i Sædeland er bestaaende, for en Fjerdedel aarlig med Hamp- eller Hørfrø skal besaas eller og til Tobaksplantager bruges.

Der fremstod nye Tobaksplantager ved de allerfleste Byer. Selv de tyske Kolonister paa Alheden prøvede

at dyrke Tobak. Dog blev det kun til noget betydeligt i Fredericia. Der kan her, hedder det i Danske Atlas (1768), „sælges for 8—10,000 Rdl. aarlig, der dog 100 Pd. af den bedste Sort ikke koster over 4 Rdl.“ Paa Øerne trivedes Tobakken bedst ved Stubbekøbing. Fredericia Tobakken var i øvrigt ikke meget anset. Den solgtes almindelig under Navnet „Jødetobak“, og i 1746 blev der klaget over, at det ikke var Købmændene i Landet muligt at sælge den, da den ikke kunde holde sig.

Mod Fyrterne i det 18de Aarhundrede begynder der en særegen Uro at gøre sig gældende mellem Københavns Tobaksspindere. De fleste Haandværkere i Staden havde i mange Aar, nogle endog i Hundreder af Aar, til gensidig Beskyttelse og til Udvikling af Haandværket, været samlet i Lav. Kun Tobaksspinderne, Kobbersmede og Gørtlere havde ingen Lavsordning at holde sig til, og det var ikke blot beskæmmende, men det afstedkom stor Uorden og Uskik mellem deres Svende og Drengene. Derfor søgte disse tre Haandværk med bevægelige Ord 22. April 1741 den høje Regering om at maatte danne hver sit Lav og maatte blive be-naadet med Lavsartikler. Men medens den velvise Øvrighed tillod Kobbersmedene og Gørtlere at danne Lav, sagde den rent ud Nej til Tobaksspinderne med den korte Erklæring, at det ikke agtedes fornødent.

Sagen var dog vist langt snarere den, at Rege- ringen stod tvivlraadig over for Tobaksspørgsmaalet, der ret behandlet kunde blive af stor Betydning for Finanserne; paa den anden Side mente man af moralske Grunde at maatte indskrænke „denne overhaandtagende Luksus i By og paa Land.“ Hver Gang Tobaksspind-

derne kom igen i de nærmest følgende Aar, fik de Afslag. Og de maatte netop paa denne Tid døje den Tort, at flere Udlændinge kom ind og paa den for dem mest oprørende Maade tog Landets egne Børn Brødet af Munden. Saaledes *Jacques Menadier* og Brødrene *Buignon*, som fik Privilegium paa at oprette Snustobaksfabrikker, men frem for alle Brødrene *Italiender Benjamin* fra Amsterdam, der 14. November 1743 fik Tilladelse til at oprette to Tobaksfabrikker i Danmark, en i København (i Strandgade paa Christianshavn) og en i Aalborg.

Det er sandsynligt, at Brødrene Italiender blev indkaldte hertil, og at Regeringen i dem haabede at finde saa dygtige Fabrikanter, at den kunde overdrage dem Monopol paa hele Tobaksfabrikationen i Landet mod en klækkelig Afgift og saa være fri for alle de Besværligheder, som Tobaksindførslen stadig gav Anledning til. De havde i flere Aar drevet en „important Tobaksfabrique“ i Amsterdam, og de optraadte med Fordringer, der viste, at de var sig deres Værdi bevidst. De begyndte straks med at anmode om Told- og Komsumptionsfrihed paa 20,000 Pd. Tobaksblade i 10 Aar. Dette Andragende fik de imidlertid Afslag paa, men der blev lovet dem Tilskud i rede Penge. Og det fik de og det rigeligt; i 1747 havde de faaet 4700 Rdlr. til Hjælp for at holde deres Fabrik af „sort Prestobak“ i Gang. Men i 1747 og 1748 fik de Tilskud af 11,769 Rdlr. 64 Sk., en Diskonto paa 10,000 Rdlr., Douceurer til et Beløb af 3,200 Rdlr. foruden adskillige Privilegier, Told- og Komsumptionsbegunstigelser i stor Maalestok fremfor andre Tobaksspindere i Byen.“ Det er Kommerce-Kollegiet, der regner alle disse sørgelige Poster

op, og det tilføjer med nogen Bitterhed om Brødrene Italiender, at „lige siden de kom fra Holland, have de bestandig klynket og klaget. Man troede, at de var velhavende Folk, men snart formærkede man ganske anderledes.“ Dertil var der imidlertid kun at sige, at de to Brødre havde faaet noget for deres Klynken og Klagen og havde forstaaet at malke Regeringen ganske artigt. Og den hele Jeremiade ender med, at der paa ny bevilges Firmaet „af egne særdeles bevægende Aarsager“ en Gave paa 5000 Rdlr. Og det skulde ikke blive den sidste.

Det var maaske i Skuffelse over, at de med saa store Forventninger modtagne Brødre ikke viste sig at yde tilstrækkelig Garanti for Tobaksspørgsmaalets endelige Løsning, maaske ogsaa for ikke at begaa en alt for himmelraabende Uretfærdighed ved at fodre de Fremmede og ikke indrømme Landets Børn det mindste, at Regeringen i 1750 besluttede sig til at give Tobaksspinderne i København Tilladelse til at danne et Lav.

Sandsynligvis har den store Gunst, Regeringen viste Brødrene Italiender, bragt Fart i Københavns Tobaksspinderne, der ikke havde nogen som helst Anledning til at se paa saadanne Konkurrenter med blide Øjne. D. 15. September 1746 indgaar de paa ny med deres Ansøgning om Lav og Forslag til Lavsartikler, „meget beklagende sig over den store Indpas og Fornærmelse, dem sker.“ De erklærede, og næppe uden Grund, at „de ikke turde hazardere de nødvendige Omkostninger paa Materialiers og Instrumenters Anskaffelse, naar Fremmede og Udenrigske tog den Fordel, som Kongens Undersaatter kunde tilvokse, ja, mange af deres bedste

og flittigste Svende kededes ved Arbejdet, fordi de ikke kunde vente saadan Forfremmelse her som ved andre deslige Professioner.“ Den 12. November rykker de frem med en „Memorial“ for at bringe det først indgivne Andragende i Erindring, og d. 20. Marts 1748 var Magistraten kommen saa vidt, at den afgav Erklæring om Lavsartiklerne. Men Modstanden var ikke overvunden endnu; Sagen faldt atter hen. Tobaksspinderne mødte atter op med deres Andragende og holdt den høje Øvrighed saa varm, at det den 17. November 1749 paa ny blev sendt Magistraten til Erklæring. Denne gik — lige som før — ud paa, at deres Andragende skulde imødekommes.

Tobaksspinderne her af Staden, hedder det omtrent, søger allerunderdanigst om Lav og Lavs Rettighed, indgivende nogle Lavsartikler, hvorpaa de begære kgl. allernaadigst Konfirmation, og foregiver, at de har gjort sig al Møje for at faa disse Artikler saaledes indrettede, at ingen derved kan finde sig fornærmet. Men den almindelige Mand, især Urtekræmmerne og deslige, hvem disse Artikler formentlig anrører, ønsker med dem derpaa allernaadigst Konfirmation.

Endelig var Maalet naaet, og Sejren vunden. D. 11. Maj 1750 underskrev Frederik V Tobaksspindernes Lavsartikler paa Fredensborg Slot.

II.

TOBAKSSPINDERLAVET.

Chr. Augustinus.

Den 15. Juli 1750 holdt Tobaksspinderlavet sit første Møde, ved hvilket Højædle og Velbyrdige Hr. Raadmand *Nissen* paa Magistratens Vegne præsiderede. Velædle Hr. *Christian Nielsen Tromp*, der d. 1ste Juni var bleven valgt til Oldemand, fik her sit Valg stadfæstes. Det var ikke mere end billigt, thi det hedder udtrykkelig i Lavsprotokollen, at det var ham, der havde foranstaltet og besørget dette Lavs Indretning, ligesom det var ham, der havde gjort Udkast til og konciperet Lavsartiklerne. Tre Bisiddere og adjungerede Mestres, nemlig *Christopher Henriksen Ruck*, *Niels Christensen Tromp* og *Knud Povelsen* blev givet ham til Hjælp, og Prokurator *Olaus Pind* blev Lavsskriver. 27 Mestres, hvis Navne findes nedenfor, og 23 Svende blev indskrevne i Lavet, Lavsartiklerne blev oplæst og enhver Tobaksspinders Borgerskabs Brev fremlagt og med behørig Paategning forsynet, hvorefter samtlige Tobaksspinderes Orden blev reguleret saaledes:

1. Christian Nielsen Tromp.	15. Hans Adam Kroll.
2. Christopher Henriksen Ruck.	16. Hans Svendsens Enke.
3. Niels Christensen Tromp.	17. Rasmus Sørensen.
4. Gudmund Knudsen.	18. Andreas Rosendal.
5. Claus Fortmann.	19. Peder Jensen Waer.
6. Johan Gert Larsen.	20. Niels Emmichsen.
7. Lars Olsen.	21. Niels Nielsen.
8. Franz Christian Ruck.	22. Ole Augustinus.
9. Frederik Engelsen.	23. Rasmus Jørgensen.
10. Hans Adam Groth.	24. Peter Rasmussen Søgaard.
11. Knud Povelsen.	25. Peder Pedersen Kruse.
12. Ole Christensen Høgel.	26. Andreas Weile.
13. Andreas Børgesen Schulz.	27. Mathias Christian Bagge.
14. Ole Henningsen Seye.	

En af de mest vægtige Grunde for Tobaksspinderne til at danne et Lav, var, at de derigennem i Almindelighed kunde hindre Tilgang og Konkurrence af Folk, som ikke forstod sig paa Faget og derfor vilde komme til at ødelægge den københavnske Tobaks Renomme, og dels hindre en altfor stor Produktion, saa Markedet blev overfyldt. Derfor var der i Lavsartiklerne fastsat meget nøjagtige Bestemmelser om, at ingen kunde indtræde i Lavet, uden at have staaet saa og saa længe i Lære — som Dreng 6 Aar, som Svend 4 Aar — gjort Svendestykke og arbejdet som Svend og endelig gjort Mesterstykke. Og for at der ikke skulde komme for mange i Lære, havde Lavsartiklerne fastsat, at 1 Mester kun maatte have 1 Dreng i Lære.

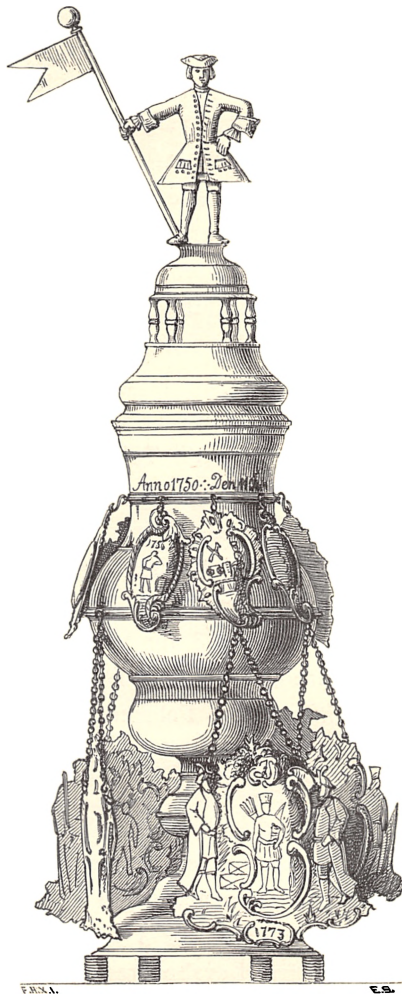
Prøve- og Mesterstykke skal bestaa i følg. 4 Poster:

1. At forfærdige trende Ruller Tobak paa 2 à 3 Pd., nemlig en Rulle rund, en Rulle 4-kantet og en 8-kantet, som brugeligt er med Dækkeblade, hvilke skal være saa tynde og smale spundne som en maadelig Tobaks-

Pibestilke, uden ringeste Vreder eller Bulk derudi; Dækket maa bestaa af *kouleurede* Blade, gule og brune, der net i hinanden maa være arbejdet.

2. At forfærdige en Streng tyk Tobak 3 à 4 Alen lang, af en fuldkommen *proportioneret* Arms Tykkelse ud af løst Gods indvendig og ligesom forrige over alt med *couleurede* Blade dækket, net og i en jævn *Proportion* og overalt saa jevn spunden, at aldeles ingen Bulk deri findes.
3. At forfærdige 2 à 3 Pd. Krøl-Tobak saa fin skaaren som en maadelig Sytraad, og hvorudi ej nogen eneste Stumpe af noget for Kniven tvert kommende Blad maa findes.
4. Derefter skal Oldermændene have ved Haanden adskillige Sorter af alle Slags Tobakker, som de *ad-jungerede* Mestre og maa forelægge, om de det forlanger, hvilke Tobakker, den, som gør Mester-Stykke, skal *sortere* og gøre rede for, saa vel hvad det er for Tobakker, hvor de fornemmelig føres fra, og paa hvad Maade og for hvilken Pris de her forhandles med videre; hvorledes enhver Slags Tobak til Spinden og Skæren fornemmelig bør tracteres, hvad Slags *Saucer* til en hver Slags Tobak bør bruges, hvorledes de bør til Rette laves, samt hvorledes en hver Slags bør *konserves*, og hvad Kriteria og Kendetegn der kan *observeres* ved fordærvede Tobakker.

Til Lavets Kasse betales	8 Rdl.,
til Oldermændene	1 „
til Lavsskriveren	4 Mk.
til de Fattige	2 „

Tobaksspindernes Tin-Velkomst fra 1750.

Tobaksspinderlavet fik straks Lejlighed til at optræde som Korporation. Ved det næste Møde, d. 17. Juli 1750, ved hvilket der blev udleveret Stempler til at paatrykkes den Tobak der fabrikeredes og som Lavsbrødrene maatte forpligte sig til ikke at misbruge, blev der ført Klage over, at 2 Tobaksspindere, som ikke var Medlemmer af Lavet, fabrikerede Tobak, imod hvilket de blev advaret skriftlig. Dertil blev det meddelt, at der uden for Vesterport, paa Broen, boede to Mænd, der offentlig fabrikerede og solgte Tobak. Imod dem rekvirerede nu Oldermændene Politiets Indskriden. Og endelig blev det oplyst, at der hos en Tobaksspinder var fundet 108 Pd. uskaaret Tobak, som var ham bleven leveret af en anden Tobaksspinder, skønt det var denne vitterligt, at han havde et Skæreværk. Der blev idømt en Bøde af 40 Rdlr. Thi det var jo nemlig den allervigtigste Bestemmelse i Lavsartiklerne, at det fremtidig var Medlemmerne af Tobaksspinderlavet, der førte Skiltet med de 3 forgyldte Ruller, alene forbeholdt at fabrikere og forhandle Tobak. Naturligvis med Undtagelse af visse større Fabrikanter, som Italienderne og maaske ogsaa Hassing og Biering, der synes at have haft særlige Privilegier.

Da denne sørgelige Sandhed i hele sin Udstrækning begyndte at gaa op for de mange „Fuskere“ rundt om i Byen og paa Broerne, søgte de at redde sig ved at melde sig ind i Lavet, og i den første Tid lød der Klage paa Klage fra Lavsbrødrene over den Mængde Personer, der meldte sig ind i Lavet, uden at have lært Haandværket ret.

Lavsartiklerne var nu imidlertid ikke alene givne

for at værne Lavet udad til. De havde ogsaa deres store Betydning som Justitsmiddel indad til, og det kan hænde, at der var enkelte af Tobaksspindermestrene, som fandt, at denne Lavsindretning jo kunde være god nok, men den kunde gaa dem lige nær nok i hvad man fra gammel Tid betragtede som sin personlige Frihed. Over for Oldermænden og Bisidderne var de andre alle sammen menige Brødre. Blandt de 27, der straks traadte ind i Lavet, finder man kun to, Claus Fortmann og Gudmund Knudsen, af Tobaksspinderne fra 1728; de anføres umiddelbart efter de tre Embedsmænd, og man tør maaske slutte heraf, at Lavsbrødrene er opført efter deres Anciennitet som Tobaksspindere — den eneste naturlige Rækkefølge at benytte i en

Ole Augustinus

Tid, der sad inde med saa overordentlig megen „honnet Ambition“. Det maa som Følge heraf antages, at *Ole Augustinus*, der boede i Frederiksborggade, kun har begyndt sin Virksomhed faa Aar før Lavets Oprettelse, eftersom han først opføres som Nr. 22 paa Listen. Han fik i Virkeligheden Borgerskab som Tobaksspinder i 1748, men det er øjensynligt, at han har siddet i en god Bedrift, thi han er en af de faa Mestre, der straks tager to Svende, nemlig *Hans Pedersen Meyer*, der havde arbejdet i Faget i 23 Aar, og *Henning Hansen*. I Marts 1751 kom der en Kurre paa Traaden imellem Mester og Svend; denne gik til Oldermænden, der gav ham Medhold og gav ham et Brev med hjem til sin

Mester. Men Mester vilde ikke vide noget af Oldermændens Indblanding. Han rev Brevet itu „og sagde med stutzige Ord“, at han gad nok se, om Oldermænden kunde tvinge ham. Men saadan gik det ikke an at behandle sin Øvrighed. Ole Augustinus blev indkaldt og, da han ikke gav Møde, dømt til at bøde sine 3 Mk. samt desforuden tiltales for Opsætsighed. Oldermændens Optræden maa sandsynligvis ikke have været saa ganske korrekt, thi Ole Augustinus betalte ikke Bøden, og Sagen blev senere ordnet i Mindelighed.

Chr. Nielsen Tromp fik ikke længe Lov til at glæde sig over sin Oldermænds Værdighed. Det er sandsynligvis paa Dødslejet i 1752, at han skænkede en stor Lysekroner med 30 Arme til Midtergangen i Vor Frue Kirke. Hans Enke, Cathrine Olsdatter, trøstede sig imidlertid over Tabet, og i Marts 1753 faar *Jens Erlandsen*, „da han var kommen i Forbindelse med Christian Nielsen Tromps Enke“, Bevilling til at indtræde i Tobaksspinderlavet paa Grund af sin lange Tjeneste ved Tobakshandelen (uden Tvivl hos den Afdøde) og fornødne Kyndighed.

Tobaksindustrien tog efter Lavets Indrettelse et saadant Opsving, at dette allerede 1753 „eftersom Arbejdet er tiltaget saaledes, at det af Mangel paa Svende og Dreng næppe kan bestrides“, allerunderdanigst maa andrage om, at det maatte tillades enhver Mester i Lavet fremtidig at antage en Dreng til i Lære, naar den først antagne havde tjent sine halve Læreaar. Dette Andragende blev dem tilstaaet; derimod fik de Afslag paa et andet Ønske, nemlig at en Svend i et af de 4 Aar, som han ifølge Lavsartiklerne havde at tjene for Svend,

skulde forestaa en Enkes eller en Mesters Vinkel (det gamle Ord for Værksted), forinden han som Mester i Lavet indtages.

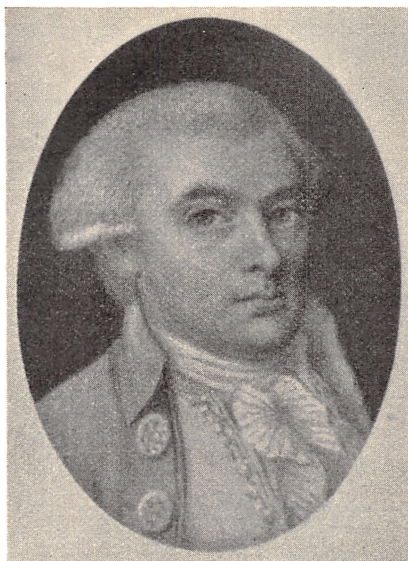
Allerede 1762 blev det nødvendigt at ophæve Indskrækningen paa Mestrenes Drengehold. De fik nu Lov til at have saa mange Dreng, de selv fandt for godt.

Naar man ser, at en Søn fortsætter Faderens Forretning, hvilket før 1750 undertiden ses at finde Sted, om end det var hyppigere, at Forretningen gik itu allerede paa den første Mands Haand, er det et ubedrageligt Tegn paa, at Forretningen gaar og i alt Fald kan føde sin Mand. Men naar Tobaksspinder Ole Augustinus sætter 3 Sønner og en Brodersøn til Tobaksspinderiet, saa er det et Tegn paa, at ikke alene hans Forretning gik godt, men at der tillige var god Gang i hele Tobaksfabrikationen. Samme Dag som Lavet blev stiftet blev *Hans Augustinus* indskrevet som Dreng hos Tobaksspinder *Schulz*, og d. 2. Februar 1755 udskrevet som Svend. Ole Augustinus' Sønner lærte som Dreng i deres Faders Forretning; *Christian Ole* blev Svend d. 22. April 1768 og fremviste sit Mesterstykke d. 9. Maj 1776; *Johannes* blev Svend d. 16. April 1773 og fremviste sit Mesterstykke d. 2. Oktober 1779, og samme Dag lod Ole Augustinus sin tredje Søn *Christen Wolert Augustinus* indskrive som Svend.

Faa Dage senere blev Ole Augustinus Enkemand; hans Hustru døde i August 1779; hun blev begravet d. 21., og der blev af Lavet betalt 9 Rdlr. for Bortbærelsen af hendes Lig. Det synes herefter, at den gamle Skik, at Lavsbrødre og Lavssøstre blev baaret

til Graven af Lavets Medlemmer, ikke længer var i Hævd.

Ole Augustinus selv fulgte snart efter sin Hustru og blev begravet d. 18. November 1779. Hans Forret-

Ole Augustinus

ning blev et Aar eller to efter, at den var oprettet, flyttet til Admiralgade og derfra til Laksegade.

Christian Olsen Augustinus, den første Mand af det nye Slægtled, var født d. 28. Oktober 1750 og blev døbt d. 1. November s. Aar. Han blev altsaa Mester

i en Alder af 26 Aar og havde, som det berettes i Lavsprøtollen, altid forholdt sig skikkelig og vel. Han tog straks Borgerskab, men giftede sig først 6. Oktober 1779, da der efter Forældrenes Død blev Plads i Huset. Hans Hustru var den 19aarige *Lovine Winther*. Da hans første Barn, en Datter, der døde spæd, blev døbt 18. August 1780 i Trinitatis Kirke, maa han inden den Tid være flyttet til Møntergade, hvor han boede i dav. Nr. 45. Forretningen flyttedes herfra til Vestergade Nr. 234¹⁾, som Chr. Augustinus købte i 1791.

Det er ret uforklarligt, at Brødrene Italienders Fabrikker under den almindelige Fremgang i Forbruget og Produktionen stadig ikke kunde svare Regning. I 1757 blev det paabudt Tobaksforpagterne i Jylland og Fyn²⁾ aarlig at afkøbe denne Fabrik 120,000 Pd. Tobak for at holde den oven Vande. Og dog kunde det bekendte Handelsgeni, Købmand *Bargum*, Aaret efter (1758)

1) Denne Ejendom, senere Nr. 41 og nu Nr. 5, købtes 1737 af en Garver Hans Peter Kraag, som sandsynligvis først maatte opbygge den efter den store Brand 1728. 1755 blev den solgt til Farver, Sieur Otto Buch for 4100 Rdl. Den angives da at ligge mellem afg. Vintapper Lindemanns og Bager Greves Gaarde. 1791 solgtes den til Christian Augustinus for 9,600 Rdl. og var brandforsikret for 7400 Rdl. 1795 brændte den atter, var opbyggt igen 1796 og 1804 forsikret for 16,400 Rdl. Under Bombardementet 1807 blev den truffet af flere Bomber. Dog blev Skaden ikke vurderet højere end 472 Rdl. kur.

2) Heraf ser man altsaa, at Forpagtningen er vedbleven for disse Landsdeles Vedkommende, medens man ingen Underretning har om, at den er bleven genoptaget for København efter den mislykkede Auktion i 1719.

tilbyde Regeringen, at han som Generaldirektør vilde overtage Forpagtningen af Tobakshandelen mod en aarlig Afgift til Staten af 100,000 Rdlr. Regeringen tog imod Tilbudet, og d. 31. December 1760 blev han udnævnt til Generaldirektør og fik Monopol paa Indførsel af Tobak til Forhandling i Indlandet mod at svare den nævnte Afgift. Forarbejdet Tobak maatte han kun indføre med særlig Tilladelse og i saa ringe Mængde som muligt. Et Hovedmagasin blev oprettet i København og Magasiner i Provinsbyerne; herfra skulde alt Udsalg foregaa. Her fik Tobaksspinderne deres Tobaksblade til Forarbejdning, for hvilken de fik Lov at tage 20 pCt., og hertil afleverede de den færdige Tobak. Thi Handel med Tobak maatte kun finde Sted fra Magasinerne. General-Tobaksdirektøren fik Ret til at lade foretage Visitation over alt paa Tobaksfabrikkerne, ja selv i Skibe, for at forhindre, at der til hans Skade indsmugledes Tobak i Landet.

Den Herlighed varede for Bargums Vedkommende dog kun i 2 Maaneder, da han ikke kunde forliges med General-Toldkammeret og maatte gaa sin Vej. D. 5te Marts 1761 blev der i Stedet for ham udnævnt en „Administrator“, Købmand *Peter Borre*, som blev lønnet med en Gage af $12\frac{1}{2}$ pCt. af Statens Indtægt. Den kgl. Kasse ydede en Forstrækning af 150,000 Rdlr. til at komme i Gang med, og Statens aarlige virkelige Indtægt beregnedes — i de 18 Aar Monopolet bestod — gennemsnitlig til 47,000 Rdl.

Ogsaa her var Brødrene Italiender om sig. Da de betragtede sig som brøstholdne ved en Bestemmelse i Monopolet om Adskillelsen af Røg- og Snustobak, be-

gyndte de straks at klage sig og opnaaede virkelig saadanne Indrømmelser, at man nok kan forstaa, om de hjemlige Tobaksspindere blev lidt bitre. Først en „Erstatning“ paa 6000 Rdlr., endvidere en aarlig Gave paa 1200 Rdlr. i 3 Aar og endelig en Præmie paa 500 Rdlr. for hvert 100,000 Pd. Tobak, de aflerede til Magasinet. Efter saa megen Smørelse, og ret ubegribelige Smørelse, syntes endelig deres Fabrik at kunne holdes i Gang.

Tobaksavlen var imidlertid ikke bleven forsømt. Tobaksplantagerne uden for Kastellet er nævnede foran; til dem kom senere en Plantage paa et Areal, som nu udgør en Del af Assistents Kirkegaard, der blev oprettet i 1757. Dog havde Tobaksspinderlavet endnu 1795 en Plantage paa 20 Tdr. Land ved Assistens Kirkegaard.

Under den nordamerikanske Frihedskrig steg Prisen paa vestindiske og amerikanske Tobaksblade meget betydeligt. Den hjemlige Produktion fik derved saa meget mere Betydning, og i 1776 blev der anlagt tre smaa Tobaksplantager uden for Nørre- og Øster Port. Det er sandsynligvis disse „Stadens tre Vinkler“, der ofte omtales i Lavsprotokollen, og som Mestrene vare forpligtede til at drive. Men det følgende Aar lagde man sig først rigtig efter Tobaksplantningen. 1777 anlagde Agent *Schneider* Tobaksplantager paa sine Gaarde Grøndal og Godthaab, og samme Aar blev to Farveplantager, der var anlagt 1723 inden for Søerne af de schlesiske Urtegaardsmænd *Christopher* og *Andreas Berntz*, omdannet til Tobaksplantager. Det var med andre Ord omtrent hele Glacis'et mellem Vester og Øster Port, som blev

benyttet til Tobaksplantning. I Leje af det hele Terrain — o. 50 Td. Land — blev der betalt Generalitetet 1260 Rdlr. om Aaret.

Paa Grund af Søkrigen og de engelske Orlogsskibes Vagtsomhed blev Indførselen af Tobaksblade vanskeliggjort og var i alt Fald ganske uberegnelig. Men under saadanne Forhold var det meningsløst at lade Statsmonopolet paa Indførsel af Tobak vedblive at bestaa. Ved Forordning af 23. Marts 1778 ophævedes Monopolet og Magasinet afskaffedes. Til at varetage Tobaksindustrien blev der — efter Opfordring af og Samraad med vedkommende Myndigheder — dannet et Interessentskab af Oldermænden i Tobaksspinderlavet og 17 Mestre. Dette Interessentskab fik for det første overdraget Magasinets Restoplag, 260,000 Pd., af Tobaksblade og for det andet under kgl. Garanti et Laan i Banken paa 36,000 Rdlr.

Nu kom endelig Ledelsen af Tobaksindustrien i de rette Hænder. Tobaksspinderlavet fik Ret til at forarbejde og forhandle alle Slags Tobakker samt til at indføre finere fremmede Sorter. Derimod forpligtede det sig til at beplante den store Plantage paa Glacis'erne og drive den. Tobaksspindere, som ikke var i Lavet, skulde holde en Lavsmester til at bestyre deres Fabrik samt hver anlægge en Tobaksplantage paa 20 Td. Land — for Provinsernes Vedkommende paa 10 Td. Land.

Kun Tobaksspindermestrene maatte forarbejde og tillige handle med Tobak. Tobakshandlere maatte derimod ikke befatte sig med nogen Slags Præparation af Tobakken, men kun forhandle, hvad de andre forarbej-

dede. Denne Bestemmelse traf paa en meget følelig Maade en Mængde Snustobaksforhandlere, der ikke blot handlede med Snustobak, men som vidste „at give den en Gout, som var Køberne til Behag“, og den blev ogsaa senere ændret til deres Fordel af Kommercekollegiet.

Plantagerne bleve drevne med stor Dygtighed af Oldermændene i Tobaksspinderlavet, *Søgaard*. Han indførte den hollandske Plantings- og Dyrkningsmaade og hans Produkter erklæredes for at staa højt over Tobakken fra Fredericia og for at være lige saa god som den hollandske Tobak. Hans Dygtighed blev ogsaa paaskønnet. I 1780 fik han Titlen „Agent“, benaadedes med Fortjenstmedaillen i Guld og blev udnævnt til Overinspektør for Tobaksplantningen i Danmark. Som saadan maatte han foretage Rejser rundt omkring i Landet for at føre Tilsyn med de forskellige Plantager.

Da det viste sig, at Tobak virkelig med noget Udbytte kunde avles herhjemme, opstod der en fuldstændig Mani for at plante Tobak, og snart var København fra Stadsgravens Bred og til langt uden for Søerne omgivet af lutter Tobaksplantager. To af de største blev anlagt af Agent Peter Borre i „Studevænget“ paa Sydsiden af Frederiksberg Allé, og af Agent Amberg. Langt ud i Landet strakte Plantagerne sig. Kun enkelte forsigtige Fabrikanter vilde se Tiden an og nøjedes med lige at opfylde deres Forpligtelser med Hensyn til at plante Tobak, og ganske enkelte søgte endog at liste sig uden om denne Forpligtelse. Her udmærkede sig især det gamle Firma Italiender & Gebroeders, der saa længe havde melet deres Kage. Nu maatte de betale Bøde for ikke at miste deres Privilegium.

Pengekrisen 1783 ramte adskillige større Tobaksfabrikker — ogsaa den svenske Mekaniker og Tusindkunstner *Nordberg*, der kom i 4000 Rdlr.s Gæld ved Konstruktionen af en kostbar Tobaksskæremaskine af en ny Opfindelse, som han havde konstrueret „alene af Begærlighed efter at være nyttig.“ Men den store Ildebrand 1795 ramte alle, som boede inden for Ildens Omraade, store som smaa. Christian Augustinus' Gaard paa Vestergade brændte, og det var kun en ringe Trøst i Ulykken, at den var fælles for saa mange. Tobaksspinderlavets store Tørrehuse, som 1782 var blevet bygget ude paa Plantagen, gjorde nu god Gavn ved at afgive Husrum til en Mængde af de Brandlidte, og sandsynligvis har de Tobaksspindermestre, som havde mistet deres Gaarde i Branden, paa den Maade „ligget paa Landet“ i Glacis'et i den varme Sommer 1795. Aaret efter var Gaarden paa Vestergade opført i den Skikkelse, som den har endnu.

Efter Frihedskrigens Ophør 1783 begyndte den mere regelmæssige Indførsel af vestindisk og amerikansk Tobak paa ny; i stedse voksende Antal førte Skibe under dansk Flag de exotiske Produkter og deriblandt Tobak hjem over Søen, og Københavns Tobaksspindere har været saa ivrige som nogen efter at spejde ud fra Vestindisk Pakhus' Altan for at faa Øje paa de hjemdragende Skibe. De har faaet deres Pust af den store Handelstids Poesi og har — da Englænderne under Revolutionskrigene atter begyndte at opbringe de neutrale Magters Fartøjer — saa godt som nogen bandet Englændernes Overmod og Overgreb.

Og saa kom det ny Aarhundrede med de store

Begivenheder, der vækkede Københavnerne og hele Folket til nyt Liv. Brødrene i det kgl. københavnske

Christian Augustinus' Gaard paa Vestergade.

Skydeselskab og danske Broderskab fik Følelsen af, at det kunde komme til at gælde andet og mere end at skyde til Papegøjen, og da Krigsrygterne anden Gang

(1807) naaede hertil, begyndte de at øve sig i at skyde paa langt Maal med deres store, meget svære Rifler. Da Englænderne havde omringet Byen, lod de Bøsserne bringe op paa Volden mellem Nørre- og Vesterport, hvorfra de „incommoderede Fjenden“ paa den anden Side Søerne. Og det bør ikke lades uomtalt, at Christian Augustinus, der var Oldermænd i Lavet og to Gange havde været Fuglekonge i Skydeselskabet, ogsaa mødte paa Volden og gjorde Fjenden saa megen Skade han kunde.

Som liggende i umiddelbar Nærhed af Skudlinien, Jærnporten—Frue Kirke, var hans Gaard paa Vestergade meget udsat. Adskillige Bomber havde fundet Vej til den, og en gammel Karl, der havde sit Kammer paa Loftet, kom ned og erklærede, at han ikke kunde ligge deroppe mer; i det samme slog der en Bombe ned gennem hans Seng. Kort efter sprang en Bombe inde i Baghuset. Der stod kun en Ko, men man var da vis paa, at det var den, der var skudt, da en rød Strøm væltede ud i Gaarden. Det viste sig imidlertid, at Koen var uskadt, og at det var et Fad Rødvind, det var gaaet ud over.

Christian Augustinus, der i Marts 1788 havde mistet sin første Hustru, giftede sig anden Gang 5. September s. A. med Birgitte Marie Beentfeldt. 1805 mistede han sin eneste sidste Datter af første Ægteskab, Anna Elisabeth, og 1808 sin forannævnte Broder Christian Wohlert. Han hjalp til i Forretningen, døde ugift og blev begravet paa Assistens Frue Kirkegaard. „Pastor Clausen fik 4 Rdl., og der var 4 Vogne til Interessenterne i Tobaksspinderlavet, som fulgte.“ 1806

var Chr. Augustinus bleven Oldermænd i Tobaksspindervaret og havde som saadan mange Ting at tage Vare under de sørgelige og urolige Forhold i Byen gennem hele det bedrøvelige Aar 1807. D. 13. Januar 1808 bestemte Lavet under hans Forsæde at yde 1000 Rdlr. til Hjælp til Forsvaret, hvilke Oldermænd i Lavets

O. P. Augustinus.

Navn snarest muligt skulde tilstille Kronprinsen. D. 18. Juli blev han enstemmig genvalgt til Oldermænd og d. 19. Oktober døde han og blev begravet paa Trinitatis Kirkegaard. Hans Enke vedblev at drive Fabrikken. 1812 blev hans ældste Søn, *Ole Peter Augustinus* (f. 3. Oktober 1795) indskrevet som Dreng og derefter, da han havde forfærdiget sit Svendestykke, straks efter

som Svend „hvilket Lavet, der fandt Svendestykket godt og forsvarligt, heller ikke havde noget at indvende imod.“ D. 14. Januar 1819 gjorde han sit Mesterstykke, der betegnes som „overordentlig godt“, blev Mester og Lavsbroder og drev fra nu af Fabriken for sin Moder og i hendes Navn, indtil han d. 5. December 1831 søgte om Tilladelse til at fortsætte Fabrikken under sin Faders Firma. Et Aar senere blev han valgt til Oldermænd.

Der var imidlertid foregaaet store Forandringer i Tobaksindustrien. 1819 d. 29. Juli blev der givet

Ole Augustinus' Firma-Underskrift.

Isach Lehmann Cohen Privilegium paa at anlægge en „Zigarfabrik“. Den første Cigarfabrik i Tyskland blev oprettet 1788. Cigarer har tidligere været kendt her; i 1807 skriver den bekendte Læge, *Callisen*, at „Folk af en finere Smag røge sammenrullede finere Tobaksblade, Zigaros fra Havana“, og 1816 blev der gjort Svendestykke af en Mand, hvis Navn er uadskilleligt forbunden med Cigarens Historie i København, nemlig Hr. Radekop. Øvrigheden stod imidlertid lidt uforstaaende over for Cigaren og sendte i 1822 Lavet en Forespørgsel „om dette ansaa det som henhørende til Fabrikation af Tobakker at præparere Zigarer.“

Endelig i 1825 blev det bestemt, at de, der vilde fabri-

kere og sælge Zigarer, skulde, i Overværelse af to Zigarfabrikanter, forfærdige 200 Zigarer af forskellige Sorter.

Paa den Tid blev ogsaa Tobaksplantagerne nedlagt. 1819 ophævedes den Tobaksspinderne i 1778 paalagte Forpligtelse til at plante Tobak.

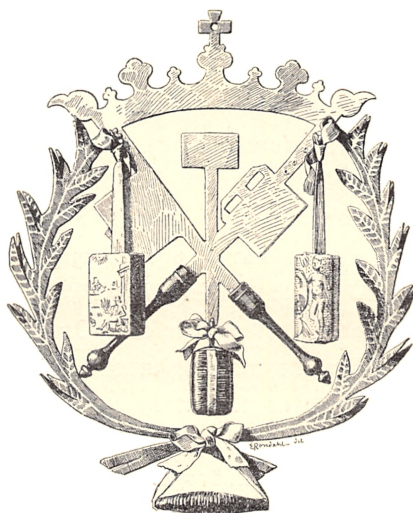
O. P. Augustinus kom saaledes til at styre sine Forfædres Forretning i en Periode, hvor det nye brødes stærkt mod det gamle. Men han var selv en Foregangsmand, der forstod den nye Tid. I hans Faders Periode havde Fabrikken købt sine Raatobakker hos det københavnske Firma *Ryan og Melchior*, men da den første Bremer kom hertil, slog han straks ind paa at købe direkte fra Importstedet. I 1839 begyndte han paa den endnu dengang meget moderne Cigarfabrikation.

O. P. Augustinus havde som Dreng set sin Fader gaa paa Volden med sin Riffel og gøre sit for at holde Fjenden fra Livet. Det var derfor i Overensstemmelse med god Tradition, at han ogsaa gik ind i det danske Broderskab og lærte at haandtere en Bøsse. Han blev senere Dommer i Skydeselskabet og ved sit 50 Aars Jubilæum Ridder af Dannebrog.

De vekslende Moder bragte efterhaanden nye Sorter Røgtobak op, medens samtidig forskellige Slags Snustobak gik ud af Brug og forsvandt. I forrige Aarhundrede brugte man, i god Overensstemmelse med Kridtpiben, den eneste Pibe man i lang Tid kendte, finskaaren Tobak, og da særlig *Biskop-Tobak* og *Petum*. Senere, da rummelige Merskums- og Porcellainpibehoveder kom i Brug, gik man over til de grovskaarne Tobakker „*Knaster*“, *Portorico* og *Varinas*. Dog er de

gamle Sorter ikke gaaet af Brug. Firmaet Augustinus's i runde, cylinderformede Karduser pakkede Biskop-Tobak finder endnu stadig mange Købere og har en særlig, gennem Slægtled erhvervet Udbredelse i Holbækegnen.

Efterhaanden gik det mere og mere af Brug at fabrikere Røg- og Snustobak i store Ruller og i armtykke Streng. I enkelte Egne af Landet finder det dog

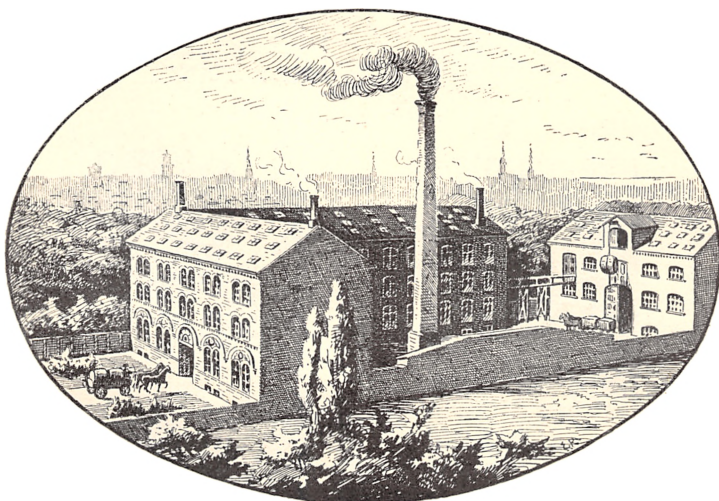
Det gamle Svendelavs Emblem.

Sted endnu. Men allerede 1832 blev Svendestykket forandret fra en Rulle Virginia til en Rulle Skotsk Skraa paa 5 Pd. og en Rulle smal hollandsk Røgtobak paa 6 à 7 Pd.

„Skotsk Skraa“ var det sidste Ny paa Skraatobakkens Omraade. I 1813 forekommer Ordet „Tvist“ i Omtalen af et Mesterstykke, og Aaret efter finder man Udtrykket „Mellemskraa“. Den saakaldte Svitzend-Skraa,

der efterhaanden er blevet en Specialitet, stammer fra en hollandsk Damper, af hvis Ladning Firmaet købte et Parti Skraa. Den vandt her stort Bifald, og Navnet blev overført paa den imiterede Vare, som blev bragt i Handelen, da den første Beholdning var sluppet op.

Christian Augustinus Fabrik og Udsalg, der laa i den af Bønderne saa stærkt befærdede Vestergade og

Augustinus' Fabrik paa Gl. Kongevej.

tæt ved Gammel Torv, hvor Byens Borgere altid havde Ærinde og hvor baade Studenters og Professorers Vej hyppig faldt forbi, fik sin Kundekreds hos alle Stænder og blev viden om bekendt. Det er da ikke underligt, at den ogsaa nævnes af og til i den danske Litteratur. Hvad enten den omtales af Poul Møller eller af Sten Blicher eller af andre, kan man være sikker paa, at Navnet „Augustinus“ har for dem været forbundet med

Gamle Tobaksetiketter, tildels fra forrige Aarhundrede.

Gamle Tobaksetiketter, tildels fra forrige Aarhundrede.

mange lyse Studenterdrømme og Ungdomshaab, der, medens den opslagne Bog laa uænset paa Bordet og Blikket fulgte Tobakkens blaa Røg, hvirvledes med den ud af Kvistkammervinduet og op i den klare Luft over Husenes røde Tage og de grønne Træer paa Volden. Og i en Studentersang fra 20erne af Sylvester Hertz træffer man den ogsaa:

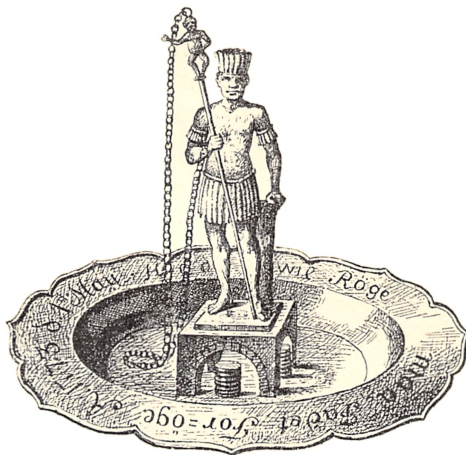
Stopper nu de kække Piber!
 Alle røge maa!
 Naar med Hovedet det kniber
 Her Cigarer staa!
 Parreum bonum Cigarinum
 Hic capessite!
 Emi apud Augustinum
 Hunc nuperrime.

1862 ophævedes Tobaksspinderlavet sammen med alle de øvrige Lavsinstitutioner. Nye Tider, nye Former. Som en direkte Fortsættelse af det gamle Svendelav fra 1750 oprettedes der imidlertid en Forening af Tobaksspindersvende, der tog Svendelavets gamle Emblem i Arv. Det opbevares af Formanden for Foreningen. Den nuværende Formand, *J. N. Hansen*, fejrer i Aar sit 25 Aars Jubilæum som saadan, men har i øvrigt arbejdet hos Firmaet Christian Augustinus fra 1858. Da han kom i Gaarde, var der imidlertid en Kone paa Fabrikken, som snart efter kunde holde 25 Aars Jubilæum, om man havde brugt det dengang. Og denne Kone, *Jensine Grim*, arbejder der den Dag i Dag og har været i Firmaets Tjeneste fra 9de Mai 1835, uafbrudt i samfulde 65 Aar.

Ved O. P. Augustinus' Død i 1870 gik Fabrikken over til hans Søn *Ludvig Augustinus*, der nu har over

50 Aars Virksomhed at se tilbage paa. I 1882 optog han sin Søn *Christian Augustinus*, i Forretningen. Og mulig vil dennes Søn, *Ludvig*, en Gang som Repræsentant for det 6te Slægtled overtage det gamle og gode Hus.

Vi ved alle, i hvilken Grad København er bleven forandret i Tidernes Løb. Om ikke vor By endnu havde nogle af sine gamle karakteristiske Bygninger, vilde den ikke være til at kende igen. Og som det gaar med Byens eget Fysiognomi, saaledes gaar det ogsaa med dens Befolkning; den skifter uophørlig, mange vandrer ind, andre vandrer ud. Men ogsaa i Byens Befolkning er der enkelte gamle karakteristiske Slægts- og Forretnings-Huse, der staar fast og grundmuret gennem Tiderne. Et saadant Hus er det, hvis Navn staar paa Titelbladet af dette lille Arbejde, et Hus, som nu i halvandet hundrede Aar er gaaet i Arv fra Fader til Søn.

Tobakspindermestrens Pibe-Tallerken fra 1750.

